

Opbouw

Tot opbouw van het gereformeerde leven

J. Bouma, Kampen

De wet als alternatief?

(n.a.v. Gal. 3:15-22)

Het opschrift boven deze bekende passage uit de brief aan de Galaten luidt: De wet of de belofte? Dit opschrift suggereert een gelijkwaardigheid tussen die twee. De wet als het redelijke alternatief van de belofte. De wet als heilsweg naast die van de belofte. De joodse weg gelijkwaardig aan de christelijke weg.

Het is begonnen met de belofte. God heeft Abraham geroepen en hem de belofte gegeven: In u zullen alle geslachten der aarde gezegend worden. Een belofte, die onderbouwd wordt met de belofte van het land en het volk. Abraham geloofde God (hij ging op weg) en dat werd hem tot gerechtigheid gerekend. Voor God was Abraham een rechtvaardige, niet omdat hij een volmaakt mens was, maar omdat hij volkomen op God vertrouwde. Deze belofte aan Abraham is ook tot de heidenen gekomen in Jezus Christus. Dat wil zeggen: heidenen behoren door het geloof tot het volk van God, hetgeen zichtbaar wordt in de gave van de Geest.

Waarom is de wet erbij gekomen? Dat is de vraag, die Paulus nu gaat beantwoorden. En maakt die wet de belofte niet ongeldig, zoals een nieuw testament het oude ongeldig maakt? Nee, zegt de apostel, de wet kan nooit de plaats innemen van de belofte. De wet is niet het redelijke en zedelijke alternatief van de belofte – een mens wordt immers gerechtvaardigd uit het geloof – en dat blijft zo. Dat gold voor Abraham, dat blijft ook nu van kracht, nu de wet er is bijgekomen.

Als de wet, de onderhouding van de wet, niet het alternatief is van een leven uit de belofte, van een leven door het geloof, wat is dan de functie van de wet? Een logische vraag. En dan spitst de apostel de betekenis van de wet op een specifieke wijze toe, zoals we dat ook tegenkomen in de brief aan de Romeinen. Ik denk door de discussie met het jodendom. Hij zegt: Om de overtredingen te doen blijken is zij er bijgevoegd. De functie van de wet is dus om de zonden, liever gezegd onze zondige aard, des te duidelijker aan het licht te brengen. Iets soortgelijks zegt Paulus in Rom.

5:20 en 7:7 vv. Zonder de wet zou ik de zonde niet hebben leren kennen. De wet maakte de zonde in mij wakker. Door de wet begon de zonde in mij te leven. Door het gebod wordt de zonde bij uitstek zondig.

De wet toont dus zonneklaar aan wie we zijn. Ontdekt ons aan onze zonden, om een oude term te gebruiken. Laat ik dat met een voorbeeld verduidelijken. Als je niets gebiedt of verbiedt, kunnen mensen ook niet in de fout gaan. Je kunt er niets van zeggen, want ze weten niet beter. Het is hen dus ook niet aan te rekenen. Ga je echter gebieden of verbieden, dan wordt hun ware aard wakker. Daarmee prikkel je een mens tot zonde. Kinderen op wat oudere leeftijd willen het nog al eens laat maken, m.n. in het weekend. Weten ze zelf geen grenzen te stellen, dan denk je bij jezelf, daar moet ik wat aan doen, anders loopt het de spuigaten uit. Ze hebben hun slaap nodig en je ziet ze ook graag een beetje fris in de kerk verschijnen. Stel een tijd vast en de kat zit in de gordijnen.

Bent u nu helemaal mal! We kunnen zelf wel uitmaken hoe laat we thuis komen. De meesten onder ons kennen zulke discussies wel.

Het gebod is op zich goed, je wilt wat lijn brengen in het ongeregelde, maar dat blijkt in de praktijk een averechtse uitwerking te hebben.

We zitten nu heel dicht in de buurt van de betekenis van de wet, zoals Paulus er tegen aankijkt. Het gebod houdt ons een spiegel voor. Zo zien wij er dus uit. Zondige mensen, die uit zichzelf niet leven naar de wil van God. Die ontdekking moet ons uitdrijven naar Christus toe, naar het geloof in Hem, in wie de zegen van Abraham ons deel wordt.

De wet is geen alternatieve heilsweg. De wet is wel dienstbaar aan de heilsweg, die God heeft gegeven. Zo wordt de joodse gedachtengang, – de wet als heilsweg –, door Paulus heel resoluut afgewezen. Met grote stelligheid wijst de apostel op de beloften van God, die in Christus vervuld worden. Vs. 29 „Indien gij nu van Christus zijt, dan zijt gij zaad van Abraham, en naar de belofte erfgenamen”.

37e jaargang – nr. 10
7 mei 1993

In dit nummer

- 175 H. Smit
Heerlijke gedachtenis
- 177 D. Holwerda
Aanvulling op de uitleg van het boek Openbaring
- 178 A. Troost
Predikantsopleidingen
- 180 M.R. van den Berg
Gerechtigheid en vrede (2)
- 182 Anne Bergsma
De taal van het elektrospel
- 184 P.J. van Kampen
Gelijke behandeling
- 186 Jan van der Stoep
Christen-zijn in de Senegalese samenleving

Opbouw Zo'n kind

H. Algra, Den Helder

breng je toch niet weg?

Veertiendaagse uitgave van de gereformeerde persvereniging opbouw

Redactie

Drs. H. Algra
Ds. J. Bouma
T. Hoekstra
Drs. H. de Jong
Drs. P.J. van Kampen
Mr.dr. J. Meulink
Ds. K. Muller
M.J.F. van der Wal

Adres van de redactie

Ds. K. Muller,
Oude Veenscheiding 15,
8446 LC Heerenveen.
Tel. 05130-20476

Alle kopij dient uiterlijk dinsdags, in de week voorafgaande aan de week waarin Opbouw zal verschijnen, bij de redactie binnen te zijn.

Kerknieuws/Onder andere(n)

M.J.F. van der Wal,
Brugakker 60-17,
3704 RA Zeist.
Tel. 03404-61525.

Abonnementen en ledenadministratie

M. van Veelen-Vreugdenhil
Administratie Opbouw
Bronsmos 7
2914 AC Nieuwerkerk aan den IJssel
Tel. 01803-20205.
Gironummer 404945 t.n.v.
Geref. Persvereniging Opbouw.

Lidmaatschap Persvereniging

Aanmelding door overschrijving van min. f 25,- contributie op bovenstaand gironummer.

Abonnementen

Het aanvragen of opzeggen van abonnementen uitsluitend bij de administratie. Abonnementen kunnen ieder moment ingaan, doch slechts per 31 december eindigen. Opzeggen uiterlijk tot 15 november.

Abonnementsprijs

Bij vooruitbetaling te voldoen.
f 65,- per jaar of f 36,- per half jaar.
Voor studenten f 52,- per jaar.
Buitenland f 92,- per jaar of
f 104,- per luchtpost. Chequekosten
buitenland: f 15,-.

Advertenties

Tarief: 60 ct. per mm. bij 45 mm. breed (excl. 17,5% BTW). Advertenties inzenden tot woensdag 8.30 uur, anderhalve week vóór verschijningsdatum. Familieberichten uiterlijk vrijdagmorgen, in de week voor verschijning. Advertenties en familieberichten rechtstreeks naar Nedag, t.a.v. het bedrijfsbureau

Technische realisatie

Nedag Grafisch bedrijf b.v.,
postbus 208, 3770 AE Barneveld,
tel. 03420-10760, fax 03420-92542.

Druk

'Steenbergen', Zeist.

De moeder vertelde haar verhaal. Van het begin af aan had ze het gevoel gehad dat er iets mis was met haar zoon. Hij maakte van de nacht een dag en van de dag een nacht. Toen hij ging lopen, was het heel moeilijk om het gezin draaiende te houden. Hij zat overal aan en klom overal op. Niets was meer veilig voor hem. Als er even een deur open stond was hij naar buiten verdwenen. De moeder werd de gevangene van haar kind. Het oudere broertje en zusje konden niet meer thuis spelen en waren meestal bij de burens. Toen haar zoon 4 jaar oud was, ging het niet meer. Hij werd steeds agressiever. Bijna dagelijks sneuvelde er glaswerk of servies, er was al een paar keer een ruit gebroken, de radio en de televisie waren stuk en er zat nauwelijks meer behang aan de muur. Vader kreeg problemen op zijn werk en moeder zag tegen iedere nieuwe dag op. "En hij was zo verschrikkelijk sterk, dat we hem met zijn tweeën vast moesten houden".

Ze hadden hem naar een inrichting gebracht. Een vreselijke dag was het. Ze herinnerde zich nog de lucht, de wind, de geur van het land. Al die indrukken van haar zintuigen had de moeder als een foto opgeslagen in haar geheugen. Het hoofd van het paviljoen was optimistisch geweest. In de inrichting zouden ze wel voor hun zoon zorgen. Ze waren wel ernstiger gevallen gewend. Toch was het niet goed gegaan met de zoon. Ook op de inrichting hadden ze veel problemen met hem. Hij verwondde zichzelf, bonkte met zijn hoofd tegen de muur en was vaak agressief. Soms werd hij urenlang

opgesloten. Hij werd dus ook een ernstig 'geval'. Die ervaring deed opnieuw vreselijk veel pijn. De ouders vroegen zich af of ze hun zoon toch niet thuis hadden moeten houden. Maar ze zei er meteen achteraan: "Dat is je gevoel, met je verstand weet je dat het thuis echt niet ging en dat de andere kinderen ook geen leven hadden".

Toen werd de moeder even stil. "Maar het ergste was dat er mensen zeiden dat we hem nooit weg hadden moeten brengen. Dat daar de problemen door kwamen. We hadden immers beloofd dat we voor hem zouden zorgen? We wisten toch ook wel dat het ook heel lieve kinderen waren? En zo'n kind van 4 jaar breng je dan toch niet naar een gesticht? Ja, zo zeiden ze dat. En dat zeiden de mensen uit de kerk, de mensen waar we steun van hadden verwacht". Ze was even stil. Haar man gaf haar een zakdoek. Even later zei ze: "Er waren ook mensen die er wel begrip voor hadden. Er was een mevrouw die kwam helpen en die de boodschappen voor me deed. De dominee kwam vaak even langs en heeft echt geprobeerd ons te troosten. Zijn vrouw ving vaak de andere kinderen even op. En een jong gezin dat regelmatig insprong. Het is dus niet alleen maar negatief. Maar toch, de mensen die zeiden dat het onze schuld was dat het met onze zoon verkeerd ging....dat vergeet je nooit meer. Nog steeds hoor ik die opmerkingen in mijn hoofd nagalmen als ik in de kerk zit. Ik heb wel eens gedacht dat er ik maar niet meer heen moet gaan....Die mensen hebben het me in ieder geval wel moeilijk gemaakt."

FINANCIËLE ADOPTIE

Miljoenen kinderen in de Derde Wereld leven dagelijks in een onbeschrijflijke nood. Eén pennestreek en u brengt verandering in een kinderleven. Voor f 37,50 of f 40,— per maand zorgt u voor voedsel, kleding, christelijk onderwijs en medische zorg.

Meld u aan als sponsor!

Postbus 560
4200 AN Gorinchem
Telefoon 01830-24288
Postbank 30.20.900
ABN-AMRO 50.98.11.566

**WOORD
& DAAD**

H. Smit

Heerlijke gedachtenis...! (1)

Ik wil graag enkele dingen over het Heilig Avondmaal en over de viering daarvan naar voren brengen. Ze zijn niet nieuw. Ik heb zelf nogal wat geleerd van Prof. K. Schilder, uit zijn boek 'Christus in zijn lijden', uit zijn Schriftoverdenkingen. Maar ik denk wel, dat deze werken en hun inhoud voor vele jongere lezers niet bepaald geregelde kost beteken. Het kan goed zijn nog eens iets uit een voortreffelijke 'oude doos' naar voren te brengen. Het kan ons vandaag van nut zijn.

Brood en wijn

Ik weet nog goed hoe ik in het begin zat te tobben over de catechismuszondagen 29 en 30 (a). Daarin wordt zeer terecht geponeerd, dat brood en wijn in het Avondmaal niet veranderen in het lichaam en bloed van Christus en – in nauw verband daarmee natuurlijk – dat het Avondmaal geen offer is (onbloedige herhaling van Christus' offer aan het kruis), maar een maaltijd. Ik was het deze met zondagen eens. Ik twijfelde er niet aan. Maar ik zat met de veel gehoorde en veel gestelde domineesvraag: Hoe maak je daar nou een preek van? Een preek, waardoor de gemeente gesticht wordt en gebouwd in haar geloof. Dat is nog iets anders dan dat de gemeente nog eens heel goed aan de weet komt, dat zij protestants is en niet rooms. Ja, hoe maak je daar nou een preek van? Een preek, die bediening is van het Woord van God en niet alleen maar uitdeling van een hoofdstuk van onze gereformeerde dogmatiek!

Op dat punt nu heb ik veel te danken aan de gereformeerde dogmaticus (!) K. Schilder. Omdat hij veel meer was dan een dogmaticus alleen. Omdat hij de Schriften kende en verstond. Hij wees erop, dat de Here het Heilig Avondmaal heeft ingesteld, toen Hij met zijn discipelen aanzat aan de maaltijd van het Pascha-feest. Op de tafel was in verband met dat feest heel wat aanwezig: het geslachte Paaslam, dat gegeten werd; bittere kruiden ter herinnering aan Israëls nood in de verdrukking van Egypte; dan ook brood als het gewone dagelijkse hoofdvoedsel; ook de wijn waarmee de Here voor zijn verlossing en zijn gaven werd gedankt. Wat moest de Here nu kiezen als een teken voor zijn lichaam, dat op het punt stond geofferd te worden aan het kruis? Wij zouden het wel weten en we zouden het vlug zeggen ook: Natuurlijk dat paaslam! Dat lam, dat geslacht is, wordt nú vervuld in het ware paaslam Christus! Paulus zegt dat toch ook heel duidelijk: „Want ook ons paaslam is geslacht: Christus” (1 Kor. 5:7). Wat zou nu sprekender kunnen zijn dan dat paaslam, als het over de Here Jezus en over de gedachtenis van zijn offer gaat?

En juist daarom moet het ons tot op vandaag zo geweldig opvallen, dat de Here niet kiest wat volgens ons zo voor de hand ligt, maar iets dat op zichzelf heel ver van elke gedachte aan een zoen- of schuld-offer verwijderd is. Brood is zo gewoon, het is zo neutraal. Het heeft zo'n heel erg voor de hand liggende betekenis: „ja, brood, dat het hart des mensen versterkt” (Psalm 104:15).

In datzelfde verband van die oude psalm komen we trouwens ook de wijn tegen, de wijn die door de Here werd gesteld tot een teken van zijn bloed! Maar dan gaat het ons eigenlijk nog wat meer verbazen. Want van die wijn zegt de oude psalm iets, dat toch wel zo ver als maar mogelijk is afstaat van de uitstorting van Christus' bloed voor onze zonden: „... en wijn die het hart des mensen verheugt”! Dat doet ons haast schrikken. We zouden het haast profaan willen noemen! Brood en wijn! Kracht en vreugde! Dat is de spraak die van brood en wijn uitgaat! Niets herinnert aan de grote bitterheid van het offer! En moeten wij dan daarbij gedenken het offer van Christus voor ons aan het kruis gebracht? Dan denken we ook aan wat we aan het Avondmaal altijd weer horen zeggen: „de drinkbeker der dankzegging”. Ach, we hoorden dat al zo vaak, dat we het eigenlijk helemaal niet meer horen! Maar nu we het dan toch nog eens tot ons laten doordringen, ... hoe vreemd is dat! Hoe vreemd is die keus van de Here Jezus. „Drinkbeker der dankzegging”: Een feestelijke dankzeggende viering en een feestelijke vierende dankzegging ... om de verlossing door de Here gegeven, om zijn grote gaven! Opvallend en verbazend!

Bittere dood – Héerlijke gedachtenis

In ons oude, al te lange maar prachtige Avondmaalsformulier vinden we in het gebed de merkwaardige formulering: „(dit Avondmaal) waarin wij oefenen de heerlijke gedachtenis van de bittere dood van uw lieve Zoon Jezus Christus”. De héerlijke gedachtenis van de bittere dood! Voor de Here was het offer een zeer grote bitterheid: „Mijn God mijn God, waarom hebt Gij Mij verlaten?” (Matth. 27:46). Maar de gedachtenis van die bittere dood, onze gedachtenis, mag en moet heerlijk zijn. Oorzaak van vreugde en dank. Natuurlijk, de overweging van het feit, dat „ik Hem al die slagen, die smarten en die hoon kostte” geeft ons beschaamdheid en droefheid. Zeker! Maar de Here zegt ons, dat we daarin niet moeten blijven steken! Dan zouden we ook blijven steken in de 'bitterheid' van Petrus (Matth. 27:75), in een gal-bittere walging over

onszelf! Dat mag niet! Opstaan tot de vreugde! Een genadig evangelisch bevel! Bitterheid en benauwdheid voor Hem. Dat offer!

Maar vanuit dat bittere offer komt naar ú toe louter kracht en vreugde. Dat is de vrucht voor ú. En dat is dan ook de taal van brood en wijn. Ja, het is toch voortreffelijk geformuleerd: „de héerlijke gedachtenis van zijn bittere dood”! Kracht om voor God te leven – Vreugde in Gods gemeenschap en vrede ... dat komt naar mij toe vanuit dat offer met zijn overgrote bitterheid! Dan zijn we er dankbaar voor, dat de Here de afstand tussen zijn offer en de gedachtenistekenen daarvan juist zo gróót heeft gemaakt.

Zouden we dan toch weer een lam willen slachten? Met de daarbij ingesloten bloedstorting? Ja, dan waren wij wel vlakbij het offer van Christus! Wij waren er dan veel tè dichtbij! Wat zou er dan naar ons toekomen? Kracht en vreugde? Maar dat zou overstemd worden door bloed en dood! Wat zouden wij daarmee moeten? De bitterheid zou nooit van ons wijken! Het zou nooit volbracht zijn! Nooit volbracht! En dan zien we, hoe goed de Here Jezus in die wonderlijke keus van de tekenen voor ons heeft gezorgd! Maar om dat weer goed te zien had ik voor mij die kostbare verwijzing van Prof. K. Schilder nodig! Die verwijzing naar het oude Pascha en naar die volle Pascha-tafel!

Dogma en prediking

Brood en wijn niet veranderd! Maaltijd en geen offer! Voortreffelijke samenvatting. Een niet op te geven dogma. Maar het dogma is altijd weer een geconcentreerde samenvatting. Ik zou het wat oneerbiedig willen vergelijken met een moderne geconcentreerde voedselpil. Alles zit er in. Maar wil dat alles 'genietbaar' zijn, dan moet je die pil toch weer oplossen in water of een andere vloeistof. Zo moeten we de dogmatische samenvatting om die voor de gemeente 'genietbaar' te maken toch altijd weer 'oplossen' in het levende water van het Schriftverhaal zelf en van de geschiedenis, waarin Gods heil zich voltrekt. Dat heb ik dan van de dogmaticus (!) K. Schilder mogen leren in verband met het Avondmaal.

Toen ik er zo over preekte werd ik geprezen om het nieuwe, dat ik naar voren had gebracht. Ik had toen de eerlijkheid te antwoorden met het bekende woord van de Elisa-leerling „Ach, mijn heer, het was geleend!” (2 kon. 6:5). Maar ook met een geléënd ijzer valt in de kring van de profeten opbouwend werk te verrichten, zoals uit het bedoelde Schriftgedeelte blijkt. Ik hoop, dat dit 'nieuws uit de oude doos' onze Avondmaalsviering positief mag beïnvloeden.

Wiegedood

Je hebt de kleertjes weggeborgen,
de wieg op zolder weggezet.
Je noemt haar naam
als in een stil gebed.
Nooit zal je voor haar mogen zorgen.

Je bent zo moe, je zit vol vragen
waarop ik slechts één antwoord weet:
God riep haar naam
en toen zij uit het leven gleed,
heeft Hij haar naar Zijn huis gedragen.

Hij heeft haar leventje geborgen.
Hij gaf het en Hij nam het weer,
gaf het een naam
en in de schuilplaats van de Heer
wacht zij bij Hem de nieuwe morgen.

E. IJskes-Kooger
uit: Windveren (Buijten en Schipperheijn)

J.M. Smelik, Nieuwegein

Hij is ook een mens

Tijdens de vlucht naar Alicante blader ik in een geïllustreerd tijdschrift, dat ik op Schiphol kocht.

Er staat een sensationeel verhaal in. 'MOORD UIT LIEFDE' – staat er in kapitale letters boven. Een 21-jarige militair maakte op een gruwelijke manier een einde aan het leven van een 15-jarig meisje. Hij was verliefd op haar en kon het niet verdragen dat ze zijn liefde niet beantwoordde. „Toen zij naar huis fietste, stond hij gewapend in de bosjes te wachten”. Het blad weet precies te vertellen hoe het gebeurd is. „Zijn donkere ogen speuren de dijk af. In zijn linkerhand heeft hij zijn dienstwapen, een Browning-pistool; in zijn rechterhand een grendelgeweer met een afgezaagde loop en kolf ... M. is volstrekt kalm. Hij heeft zijn besluit genomen”. „Even later fietst het meisje langs en wordt door verschillende kogels dodelijk getroffen...”

Heel dat vreselijke gebeuren wordt in geuren en kleuren verteld. Wie het slachtoffer was, wat voor persoonlijkheid de dader is, wat de reacties in het dorp zijn – 't staat er allemaal in te lezen.

Wat moet dat niet voor de families die er bij betrokken zijn betekenen? Nog maar enkele dagen daarvoor zat

deze M. tegenover me op mijn kamer in 'Nieuwersluis'. Een heel gewone jongen. Erg stil.

Het kost me moeite om me te realiseren dat hij zo'n verschrikkelijk misdrijf heeft gepleegd.

Uit ons gesprek krijg ik allerm minst de indruk dat hij een rambofiguur is, een bikkelharde crimineel, een onmens zonder gevoel in z'n lijf.

Hij vindt het moeilijk over het gebeurde te praten. Ik merk dat hij diep onder de indruk is van wat hij zelf heeft aangericht. „Was ik dat die dat deed?”

's Nachts slaapt hij weinig. Dan komen al die gruwelijke beelden, die haar-scherp op zijn netvlies zijn blijven zitten, weer terug. Een kapot mens.

Toch heeft hij het gedaan.

Wat moeten rechters zo iemand voor straf geven?

Voor velen is het duidelijk: liefst lange gevangenisstraf. 't Kan niet gauw zwaar genoeg zijn ...

Onlangs kwam de zaak voor.

Er lag een uitgebreid en gedegen rapport van het Pieter Baancentrum, waar hij een tijdlang in observatie is geweest. Conclusie: ontoerekeningsvatbaar.

Rechtbank en Officier van Justitie waren het erover eens: ontslag van rechtsvervolging (wat heel iets anders is dan vrijspraak!) en t.b.s. (ter beschikkingstelling) met dwangverpleging. Dat wordt dus opname in een gesloten kliniek, waar hij een langdurige behandeling zal ondergaan. Begrijpt de samenleving zoiets?

„Ja, 't zal wel weer de moeilijke jeugd zijn, waar alles op geschoven wordt ... Tegenwoordig wordt alles maar begrip-pelijk gevonden! Mag zo'n moorde-naar dan zo de dans ontspringen?” Nee, dat gebeurt ook zeker niet. Hoeveel jaren zal het duren eer deze jongen uitbehandeld is en de inrichting mag verlaten?

Ik weet van hem, dat hij enigszins beseft dat het bereiken van dat doel heel, heel veel tijd zal gaan kosten. Waar moet hij nog allemaal doorheen? Hoeveel wat in de loop van zijn leven scheefgegroeid is zal rechtgetrokken moeten worden?

Een lang en pijnlijk proces.

Een van mijn kinderen zei laatst: ik had vroeger eigenlijk liever een pak voor mijn broek dan dat jullie met me gingen praten. Dat sneed veel dieper in. Zoiets duizendmaal versterkt is t.b.s. ...

Wat ik bij mezelf opmerk is, dat het me niet moeilijk valt om zo iemand als mens te aanvaarden en in deze situatie naast hem te staan.

Maar begrijpen hoe hij tot zoiets in staat is doe ik niet.

Wat bezielt een mens op zo'n moment?

Wat is er bij hem misgegaan?

Ik weet, dat iemand op een verschrikkelijke manier door het lint kan gaan. Het is ook een feitelijk gegeven, dat sommigen vooral emotioneel zó verwaarloosd zijn, dat ze niet in staat zijn om verantwoordelijkheid te beleven. Er kan zoveel achter zitten.

Ik voel me niet geroepen om te oordelen. Ik hoef ook niets goed te praten. Mijn taak is om mensen, die op mijn weg geplaatst zijn, bij te staan. In het licht van Gods barmhartigheid.

Daarnet las ik het bewuste artikel in dat sensatieblad nog eens over.

Er staat ook in, dat de dominee tijdens de rouwdienst bad: „We zouden ook voor de dader moeten bidden, maar Heer, neemt U dat van ons over, want wij kunnen het niet”.

Als hij dat zo gezegd heeft kan ik daar heel goed inkomen. Zo is het toch? Laat ik dan iemand mogen zijn – en hopelijk niet de enige – die dat moeilijke gebed voor de dader overneemt. Hij is toch ook een mens naar wie Gods liefde uitgaat?

D. Holwerda, Zuidhorn

Aanvullingen op de uitleg van het boek Openbaring

Op beide punten die ik in m'n laatste artikelen over Openbaring aan de orde stelde, t.w. de zinspelende in 14, 4 op Baäl-Peor en het optreden van de twee getuigen in hfdst. 11, moet ik bij nader inzien nog iets aan het geschrevene toevoegen.

Baäl-Peor / Boek des levens / Erfrecht

Men zal zich herinneren, dat ik mijn reeks over Openbaring begon met – in aansluiting aan wat mijn zoon eerder had gepubliceerd over het 'boek des levens' – een onderzoek te doen naar de aard van de boekrol uit Op. 5.¹⁾ We zijn toen tot de conclusie gekomen, o.a. gezien de verbinding die gelegd wordt met 'het bloed van het Lam' (v. 9), dat het hier gaat om 'het boek des levens', het register van de Israëlieten die uit de dood-in-Egypte waren gered en voor het leven in het land der belofte waren bestemd.

Een vergelijking met het slot van Jes. 34 leek te bevestigen, dat het in dat 'boek des levens' gaat om het vastleggen van het recht op een *erfdeel* voor de ingeschrevenen.

Nu is het opmerkelijk, hoe onmiddellijk na de 'plaag' van Baäl-Peor Mozes en de priester Eleazar van den Heere opdracht krijgen de Israëlieten van boven de twintig opnieuw te registreren, Num. 26, 1.2.

Er zijn inderdaad in de oorspronkelijke lijst nogal wat 'gaten' gevallen. Heel de oudere generatie, in de woestijn Sinaï geregistreerd, was – met uitzondering van Kaleb en Jozua – al gestorven om hun gebrek aan vertrouwen, dat de Heere hen het beloofde land zou kunnen doen veroveren, vv. 63-65. Al verder zijn de aanhangers van Korach, Dathan en Abiram weggevaagd, ten dele door een aardverschuiving, ten dele door vuur, vv. 9.10. En nu recent zijn bij Baäl-Peor nog eens 24.000 Israëlieten omgekomen.

Het 'boek des levens' moet dus bijgewerkt; het behoeft, om zo te zeggen, een verbeterde druk.

Als dan de nieuwe registratie haar beslag heeft gekregen (v. 51), lezen we: „En de Heere sprak tot Mozes: 'Onder dezen zal het land *ten erfdeel* worden verdeeld naar het aantal *namen*!'”

Dit 26ste hoofdstuk van Numeri geeft dus, om te beginnen, een bevestiging van de gedachte, dat het ingeschreven staan in het 'boek des levens' het recht op het delen in de erfenis in Kanaän impliceert.

Maar tevens zien we, wat een cruciaal

moment Baäl-Peor betekent in de geschiedenis van het 'boek des levens': vlak vóór de intocht in het land der belofte maakt dit gebeuren nog een ingrijpende bijstelling nodig van de lijst van hen die uiteindelijk tot de erfenis gerechtigd worden.

Waar nu de handelingen in het visionaire gedeelte van Openbaring beginnen met de toewijzing aan het Lam van het *boek des levens*, is het allerm minst verwonderlijk, dat in het vervolg van de vizioenen ook Baäl-Peor uitdrukkelijk aandacht krijgt.

Reiniging van, en prediking in de tempel

Gods *bedoeling* met het laten optreden van de twee getuigen in het Jeruzalem dat zijn ondergang tegemoet gaat (Op. 11) heb ik omschreven in bewoordingen, ontleend aan Lc. 19, 42²⁾. Ik heb, toen ik die woorden neerschreef, niet beseft, hoe verhelderend de verwijzing is die hierin schuilt. Pas achteraf realiseer ik me, dat waarschijnlijk heel het gebeuren, in Lc. 19, 41 - 21, 38 beschreven, model gestaan heeft voor Op. 11.

1. Jezus begint met over Jeruzalem te wenen en haar ondergang te voorzien: „En toen Hij nog dichterbij gekomen was en de stad zag, weende Hij over haar, en zeide: 'Och, of gij ook op dezen dag verstonde wat tot uw vrede dient; maar thans is het verborgen voor uw ogen. Want er zullen dagen over u komen, waarin uw vijanden een bolwerk tegen u zullen opwerpen en u omsingelen en u van alle zijden in het nauw brengen, en zij zullen u en uw kinderen in u vertreden en zij zullen in u geen steen op den anderen laten, omdat gij den tijd niet hebt opgemerkt, dat God naar u omzag' (Lc. 19, 41-44). Jezus voorziet hetzelfde wat Ezechiël voorzag, op wiens profetie (hfdst. 2 en 3) het vizioen uit Op. 10 is gebaseerd.

2. Jezus' volgende daad is: de *tempel* schoon vegen door alle handelaars eruit te gooien, v. 45. Als motief geeft Hij op: „Er staat in de Schrift: 'En mijn huis zal het huis zijn om in te aanbidden' (Jes. 56, 7)”. M.a.w. Jezus *reserveert de tempel* weer voor degenen voor wie deze bestemd is: voor hen die daarin *aanbidden* (Vgl. 1 Kon. 8, 33.35.38.44.47.52).

Dat is in wezen hetzelfde als wat Johannes in Op. 11, 1 wordt opgedragen.

3. Tenslotte benut de Heiland gedurende de dagen die Hem nog resten deze schone tempel als podium voor

een laatste optreden als leraar, als profeet, v. 47. (Vgl. 20, 1 en 21, 37; ook 22, 53.)

Hetzelfde zien we de twee getuigen uit Op. 11 doen, v. 3.

4. Daarna vaart de Satan in Judas, zodat deze het plan smeedt Jezus uit de weg te ruimen, Lc. 22, 3-6.

Zo bindt na het beëindigen van hun getuigenis het beest dat uit de afgrond opstijgt de strijd aan met de twee getuigen, overwint hen en doodt hen, Op. 11, 7.

Noten

1 Opbouw, jrg. 36, blz. 293-295.

2 Opbouw, jrg. 37, blz. 122, kol. 3 (even voor het midden).

A.Troost

Predikantsopleidingen

In "Seminarie-nieuws", een "uitgave ten dienste van de Nederlands Gereformeerde kerken" stond in het nummer van maart 1993 een aantal lezenswaardige artikelen, die mij aanleiding gaven over predikantsopleidingen een paar gedachten naar voren te brengen.

De onder ons bekende publicist br. C. Huizinga begon zijn artikel over "Het Seminarie en de universiteiten" met een openingszin die bij mij hartelijke weerklank vond. Hij schreef: "Er is een tijd geweest, dat gewone kerkmensen zoals u en ik, zich sterk bij de opleiding van hun toekomstige predikanten betrokken voelden."

Van de tijd na de vrijmaking schrijft hij: "De hogeschool was een zaak van en voor ons allen". Inderdaad, al heb ik daar ook minder positieve herinneringen aan. Ik denk niet dat wij haarheen terug moesten verlangen.

Ik ben blij dat het genoemde nummer van Seminarie-nieuws deze zaak van de opleiding, zoals al vaak gebeurd is, nog weer eens nadrukkelijk aan de orde stelt, want ik heb het gevoel dat die "Seminarie-beweging" in onze kerken teveel genegeerd wordt, misschien ook misverstaan. Anderzijds heb ik begrip voor een bepaalde kritiek die ik steeds vaker hoor op het Seminarie, nl. dat men daar, ondanks veel reserve tegenover de traditionele theologie, geen haar beter is, en óók uitgaat van allerlei (deels onbewuste) theologie, die bij sommige onderwerpen ook nog zeer aanvechtbaar is. M.i. zijn we in onze kerken nog lang niet klaar met het probleem van de predikantsopleiding. Wat ik er van hoor, zowel van voor- als van tegenstanders van het Seminarie, beweegt zich t.a.v. het veelzijdige probleem der predikantsopleiding, m.i. nog altijd stevig in de lijn van een kerkelijke en theologische traditie die naar mijn mening haar tijd grotendeels gehad heeft, en nog slechts in kleine en vooral talrijke "ghetto's" gecontinueerd kan worden.

Problemen van alle kanten

Onze kerken leven met betrekking tot de predikantsopleiding, zoals bekend, in een nog niet definitieve situatie. De Landelijke Vergadering van 1978/1979 besloot degenen die bij ons predikant zouden willen worden, te adviseren hun theologiestudie in Apeldoorn te doen, en niet aan één der toenmalige "Universiteiten". Daarnaast echter werd door een klein aantal broeders en kerken het Seminarie opgericht als een alternatief, ook voor Apeldoorn. Het probleem van dit Seminarie is dus om duidelijk te maken waarom Apeldoorn minder goed is dan een eigen Seminarie. Op dit punt is echter alleen duidelijk geworden, dat men de overgrote meerderheid der kerken (nog)

niet heeft kunnen overtuigen. Wat ik persoonlijk een beetje jammer, maar wel heel begrijpelijk vind.

Anderzijds hebben de jongelui die in onze kerk predikant zouden willen worden blijkbaar óók niet de gewoonte zich zomaar te voegen naar het zgn. Apeldoorn-advies. Als de cijfers die br. Huizinga geeft juist zijn, dan zijn er maar ongeveer 20% die dat doen. De overgrote meerderheid (80%) niet. De Theologische Studiebegeleiding en het landelijk verband van onze kerken heeft dus ook een probleem: waarom gaan er plm. 40% (bijna de helft) van onze aanstaande predikanten naar Utrecht, Leiden, Kampen en Heverle (België) om zich voor te bereiden op het predikantschap en nog eens plm. 40% (ook bijna de helft) naar het Seminarie in Amersfoort dat slechts door enkele plaatselijke kerken gedragen wordt?

Deze vraag bergt nog andere en meer ernstige vragen in zich: wanneer al die jongelui die momenteel via de genoemde verscheidenheid straks dominee geworden zijn, brengt dat dan een zegenrijke meerkleurigheid onder de predikanten teweeg of, als tweede mogelijkheid, ook allerlei onderlinge theologische geschillen, die evenzoveel beginselen kunnen zijn van nieuwe scheuringen? Want de talrijke scheuringen ontstonden in de geschiedenis der orthodoxe kerken en kerkjes haast altijd vanuit theologische geschillen in de theologen- en predikantenwereld.

Beide mogelijkheden acht ik reëel en het is dan ook geen weelde dat onze Landelijke Vergadering volgend jaar de kwestie van de predikantsopleiding nog eens opnieuw gaat bespreken. Daarbij is de kwestie van een eigen opleidingsschool nog altijd een open vraag. Een rapport uit 1976 zegt het aldus: "Zou het Apeldoorn-advies en de daarop afgestelde begeleiding van de toerusting tot de dienst des Woords niet tot het gestelde doel leiden, dan kunnen de kerken altijd nog de weg van een zelfstandige opleiding, eventueel in de vorm van een seminarie, gaan in gezamenlijk overleg." Dat het Apeldoorn-advies dat gestelde doel niet heeft bereikt, lijkt me duidelijk. Dat het daarom nu "van boven af" zal worden "opgelegd" en afgedwongen, lijkt ook onaannemelijk, en bovendien ruïneus.

Enige cijfers

Hoewel onze kerken dus gelukkig nog gezegend zijn met een officiële en grote tolerantie terzake van de opleiding onzer toekomstige predikanten, blijft het feit overeind staan dat wij over deze kwestie onze meningsverschillen hebben. Niet slechts onder de predikanten, maar ook onder de kerken en met name onder de jonge

(mannelijke en vrouwelijke!) kerkleden die dominee zouden willen worden bij ons.

Alle getallen in dezen strijd met elkaar: Slechts 7 kerken van de 94 stellen zich achter het Seminarie, maar haast de helft (40%) van de studenten gaat er heen. Voorts: De overgrote meerderheid der kerken staat achter het "Apeldoorn-advies", maar slechts plm. 20% van degenen die deze zaak het eerste aangaat: de studenten, wil er heen. Ten derde: slechts 7 kerken hebben zich met het Seminarie verbonden, maar het ontvangt zijn inkomsten voor 50% van onze kerken plus nog voor 35% van individuele kerkleden. Wat overdreven gezegd: hier klopt alles met niets.

Hoe komt dat?

Als "gewoon kerklid" die de genoemde opleiding ter harte gaat, vraag ik mij dus af: hoe komt dat zo? Waarom loopt de motivering van de studenten voor hun keus van een opleidingsinstituut niet parallel met de opvattingen van onze kerken, of althans van onze studiebegeleiders inzake deze kwestie? Of spelen hier heel andere motieven mee, en zo ja, welke? Het is mij niet bekend of daarvoor al eens een onderzoek gedaan is. Het is niet onmogelijk, maar anderzijds bepaald niet voor de hand liggend om te veronderstellen dat naar verhouding vrij veel nuldejaars studenten beter dan de grote meerderheid der predikanten de opvattingen van het Seminarie over de theologie begrijpen en bijvallen. Waarom kiezen zij (verhoudingsgewijs in groten getale) desondanks bv. Amersfoort (Seminarie) in plaats van Apeldoorn? Of waarom verkiezen evenveel anderen Utrecht of Leiden, etc. boven Amersfoort of Apeldoorn?

Inhoudelijke achtergronden van onze onenigheid

Br. Huizinga vraagt: "Hoe staat het onder ons toch met de 'vordering van de meningsvorming'?" Daarover sprak nl. het bovengeciteerde rapport. Ik vrees dat er geen enkele "vordering" op dit punt is. Discussie over één van de achtergronden, nl. meningsverschillen over de aard, het nut, het misbruik, de noodzaak en de gevaren van de "theologie", komt nauwelijks van de grond. Terwijl dat waarschijnlijk toch wel een heel belangrijke oorzaak van de onderhavige onenigheid is, zij het niet de enige. En terwijl deze zaak internationaal in gereformeerde kerken breed in discussie is, al jaren lang. Wanneer gaf onze eigen kerkelijke pers nu eens een grondige bespreking van de hierover ook in Nederland verschenen publicaties? Voorzover mijn indrukken reiken krijg ik het beeld dat de diverse woordvoer-

ders van de voor- en tegenstanders van het Seminarie elkaar op dit punt eerder negeren, dan nog trachten te overtuigen. Vanuit het Seminarie is er stellig een voortdurend, zij het in bescheiden vorm, herhalen van enkele bekende standpunten op een populaire manier. Zonder noemenswaardige wetenschappelijk verdiepte argumentatie en naar mijn smaak op weinig overtuigende wijze. Van tegengestelde zijde werd er voorzover ik zien kon, vrijwel nooit diep op ingegaan. Althans werd mij in de laatste vijftien jaar niets bekend van een grondige en stevige discussie waarin men werkelijk op elkaars argumenten inging, zakelijk en met enig verstand van de betrokken zaken. Kortom: van een gevorderde meningsvorming binnen onze kerken over deze dingen kan m.i. niet gesproken worden.

Verwachtingen

Mijn persoonlijke verwachting van de besprekingen op de eerstvolgende Landelijke Vergadering is dan ook niet zo groot. Men kan m.i. vermoeden dat er althans principieel niets zal veranderen. De tijd is er m.i. niet rijp voor en de meningsvorming in dezen geen stap verder dan twintig jaar geleden. Misschien zegt iemand: dat is ook maar het beste. Want als we de door u en door br. Huizinga gewenste discussie en meningsvorming krijgen, dan kan er zoveel meningsverschil boven komen, dat de rust en het saamhorigheidsgevoel in de kerken ernstig beschadigd wordt. Mijn antwoord zou dan o.a. zijn: dat is best mogelijk, maar dat wordt dan alleen nog wat uitstel.

Een ander deel van mijn antwoord zou zijn: laten we niet vergeten dat we in onze kerken een prachtige uitvinding hebben gedaan met het instituut van de Theologische Studiebegeleiding (TSB). De grondslag daarvan is immers het hoogst belangrijke beginsel van de vrije theologische studie. Dat beginsel behelst m.i. meer praktische consequenties dan er in feite worden uitgehaald. Dit beginsel staat ook het bestaan van een eigen kerkelijk seminarie, of "hogere beroepsopleiding" (HBO) allerminst in de weg. En zeker niet wanneer zo'n kerkelijke instantie echt kerkelijk wil blijven, en niet verplicht wordt gesteld, en niet een soort theologisch faculteitje pretendeert te willen zijn. Wetenschappelijke theologie beoefenen behoort nl. geen legitieme kerkelijke opdracht te zijn. Een dergelijke opleiding kan men dus nu al bij ons vinden en desgewenst kiezen, nl. in Amersfoort.

Wat dat bovengenoemde uitstel van de meningsvorming door discussies betreft, nog het volgende.

Ik hoop en vermoed dat de komende generaties wat minder gemakkelijk in onze huidige situatie met betrekking tot de predikantsopleiding zullen berusten. Want de christelijke wetenschapsbeoefening op andere gebieden dan de theologie gaat langzaam maar gestaag verder en al zou geen theo-

loog zich daarmee willen bemoeien, zij bemoeit zich met een innerlijke noodzakelijkheid wel met de theologie. Dus vergelijkbaar met de politiek die zich immers met ieder van ons bemoeit, ook als het niet wederzijds is. Dat dringt ten slotte ook door onder de jongelui in de Nederlandse kerken van de gereformeerde gezindte en zelfs daarbuiten.

Zolang wij onszelf bewust zouden willen verschuilen en beschermen in een theologisch ghetto, zullen we er desondanks niet in slagen heden-daagse verkeerde theologische ontwikkelingen buiten de deur te houden. Zelfs niet onder het motto dat het toch allemaal maar "schriftkritiek" en "onderminning van de belijdenis" is wat de klok slaat in de hedendaagse theologische supermarkt. Doorgaande reformatie op gereformeerd theologisch gebied zal dan van orthodoxe geestverwanten buiten de gereformeerde gezindte moeten komen. Of van gereformeerden uit het buitenland. Van beide mogelijkheden meen ik hoopgevende voortekenen te zien.

Boekbespreking

Nu rijst uit elke nacht uw morgen

A.A. SPIJKERBOER: 'NU RIJST UIT ELKE NACHT UW MORGEN' – Bijbels Dagboek – Uitgave van J.H. Kok te Kampen – gebonden – f 32,50.

Het is m.i. een hele prestatie een Bijbels Dagboek te schrijven. Veel respect heb ik voor de kollega's, die zich eraan wagen. In het bijzonder wil ik van meet af Dr. Spijkerboer de hem toekomende lof toezwaaien vanwege het fijne Dagboek, dat hij op onze tafel heeft gelegd. Laat ik tevens nu al mogen vermelden, dat het boek door Kok voornamelijk is uitgegeven, met een duidelijke letter op helder wit papier terwijl het geheel gestoken is in een kleurrijke stevige band. De prijs voor deze ferme uitgave is dan ook niet hoog te noemen. Nu over de inhoud! De titel is ontleend aan een lied van Fedde Schurer, dat als gezang 330 in het Liedboek voor de Kerken te vinden is. Nog steeds hoor ik predikanten in de eredienst over Lied zoveel vers zoveel spreken, maar dat is onjuist! Het is GEZANG zoveel vers zoveel. Spijkerboer mediteert over hoofdstukken uit de volgende Bijbelboeken: Genesis, Deuteronomium, I Koningen, Job, Psalmen, Spreuken, Prediker, Hooglied, Micha, Lucas, Johannes, Handelingen, Romeinen, I en II Corinthiërs, Filippenzen, I Johannes en Openbaring. De auteur bezit de gave glashelder te schrijven. Hij giet het geheel in de vorm van eenvoudige

woorden. Nergens is er een zucht naar een populaire manier van zeggen te bespeuren. Via een duidelijke exegese loopt de overdenking elke dag uit op enkele krachtige opmerkingen waarmee de lezer aan de slag kan gaan. Een paar voorbeelden: „Adam is God niet uit de hand gelopen, de geschiedenis van de mensheid loopt God niet uit de hand, want ook die geschiedenis loopt op Jezus uit.” (n.a.v. Lucas 3:23-28.)

„Niet alles wat zich voordoet als vernieuwing is vernieuwing. Maar als wij nooit van vernieuwing willen weten lopen wij het gevaar ons af te sluiten voor het evangelie. Omdat dat evangelie zich telkens een nieuwe weg baant.” (n.a.v. Lucas 5:36-39) „Je kunt veel van de Bijbel zeggen, maar een realistisch boek is hij wél.” (n.a.v. Genesis 29:1-20) „Als zonde alleen maar een inbreuk op het fatsoen was zou je er misschien wel overheen kunnen komen. Maar Johannes brengt zonde in verband met wat mensen mensen aandoen: elkaar in het nauw drijven, beschadigen, soms zelfs kapot maken. Juist als je erg met het goddelijke in de weer bent kun je zo van jezelf vervuld raken, dat je anderen tot last bent.” (n.a.v. I Johannes 1:8-10) „Waar het hart vol van is loopt de mond van over. Wie zich verbaast over de vergeving van de zonden praat graag met anderen over het evangelie.” (n.a.v. Lucas 6:43-45)

Zo zou ik kunnen doorgaan. Ik wil nog wél kwijt, dat ik de meditatie over de verloren zoon (Lucas 15:11-32) subliem vind. Of ik dan geen kritiek heb? Ja, die heb ik ook. Graag had ik bij de behandeling van O.T. teksten meer de betekenis van de Christus belicht gezien. Het gaat toch om de Christusverkondiging! Ook ben ik het niet met Spijkerboer eens, dat het waarschijnlijker is, dat Paulus naar de marteldood verlangde dan naar de hemel. (Fil 1:21) N.a.v. Genesis 15:1-6 was het m.i. nodig geweest erop te wijzen, dat God Abram zijn klacht laat herhalen in andere vorm voordat Hij erop reageert. Waarom is niet uitgelegd wat de betekenis is van het werkwoord verkondigen, dat gebruikt wordt in Lucas 4:42-44? Hierbij wil ik het laten. Ik kan dit inspirerende Dagboek met volle vrijmoedigheid aanbevelen. Het wijst je vanuit de Schriften de weg naar de nieuwe wereld. Het versterkt je geloof en brengt je dichter bij de Heiland. Daarom: NEEM EN LEES!

O. Mooiweer,
Enschede

In de komende nummers (o.a.):

C.P. Kleingeld, Het begrip 'verantwoordelijkheid' in de Bijbel.

M.R. van den Berg, Utrecht

Gerechtigheid en vrede (2)

Religieuze wortel

Over een maatschappij waarin de samenleving en de economie gebaseerd zijn op hebzucht, komt Gods oordeel. Dat blijkt bijvoorbeeld uit Openb. 18, waar de val van Babylon beschreven wordt. De helft van dat hoofdstuk bestaat uit een tekening van de rijkdom en de weelde in Babylon. De werkelijke machthebbers zijn daar niet de overheden maar de kooplieden (vs. 23). Zij dicteren wat er moet gebeuren. Een wereld die zo ontmenselijkt is, dat de economische belangen in alles de doorslag geven, is rijp voor Gods oordeel.

Deze macht van de kooplui gaat gepaard met ongerechtigheid. Wie hun belangen in de weg staat, wordt plat gewalst. Er worden heel wat mensen geslacht (vs. 24), figuurlijk maar ook letterlijk, op het altaar van de economische belangen en van winstbejag. Waar dat het geval is, is gerechtigheid ver te zoeken.

Dat is een verschijnsel van alle eeuwen. De profeten fulminerden ertegen. Maar ook in het boek Job vinden we er een tekening van (24:1-12). Wat daar staat, zou vandaag geschreven kunnen zijn, bijvoorbeeld in Zuid Amerika. Dat geldt ook van Jac. 5:1vv. Ook daar vinden we een verwijzing naar onrecht. De rijken die daar aangesproken worden, zijn rijk geworden ten koste van de arbeiders wier loon ze hebben ingehouden. Om er zelf beter van te worden gingen ze, figuurlijk en letterlijk, over lijken (vs. 6).

Ten diepste ging het daarbij om een religieuze zaak. Dat blijkt uit vers 3: jullie zijn schatten gaan opleggen, terwijl het nota bene de laatste dagen zijn. De komst van Christus speelde bij hen geen enkele rol. Niet Christus maar de Mammon bepaalde hun optreden. Hun ongerechtigheid, het uitzuigen van hun arbeiders, was een gevolg van afgoderij.

Als christenen kunnen we niet volstaan met het aanwijzen en aan de kaak stellen van ongerechtigheid, maar moeten we ook de religieuze wortel ervan blootleggen. En we moeten erop wijzen dat gerechtigheid in bijbelse zin alleen maar daar werkelijk kan opbloeien, waar men leeft in het verbond, in een diepe verbondenheid met God.

Vertrouwen op God

Die religieuze positiekeuze is ook van wezenlijk belang als het over vrede gaat. Ware vrede is er alleen in relatie met God en in vertrouwen op Hem. Waar het vertrouwen op God wordt ingeruild voor vertrouwen op iets anders, op bewapening, bondgenoten en een machtsevenwicht, is sprake van afgoderij. Daar is de vrede al ver-

stoord. Ook hier staat afgoderij aan de wieg van het teloor gaan van de vrede. Dat was zo in de dagen van Jesaja.

Juda nam toen, dwars tegen zijn profeteren in, telkens weer zijn toevlucht tot machtige bondgenoten. Het verwachtte vrede en veiligheid niet van de HERE maar van een wapenwedloop en van sterke allianties. Jesaja stelt dat aan de kaak als afgoderij die tot de ondergang leidt, tot het volstreckte tegendeel van vrede. Alleen God geeft vrede (Jes. 26:12). Juda was ver verwijderd van het vertrouwen op Jahwe.

In die situatie droomt Jesaja van het messiaanse vrederijk waar het vertrouwen op de HERE onaangevochten zal zijn en dus ook de vrede volkomen zal zijn. Jesaja heeft veel van die vrede gedroomd. Ik noem een paar plaatsen waar die droom verwoord wordt: 2:2-5; 9:3-6; 11:6-10; 32:15-20. Dromen van vrede: is dat zinnig? Of is het een vlucht uit de harde, kille werkelijkheid die ons maar al te vaak de keel dreigt dicht te knijpen?

Dromen van vrede

Het is een bekend gegeven dat mensen graag wegvlugten in dromen, wanneer hun leven ingekapseld is in grauwe miezerigheid of bijna onleefbaar geworden is door geweld en onderdrukking en onrecht. De enige mogelijkheid om even aan de misère te ontsnappen ligt in de droom. Wie honger lijdt, droomt van eten. Wie zucht onder een knoet, droomt van vrijheid. Wie gebukt gaat onder oorlogsgeweld, droomt van vrede.

Dergelijke dromen zijn bedwelmende middelen. Ze brengen je in een roes, zoals alcohol. Je wordt er high van, zoals door drugs. Maar wanneer de bedwelmeling uitgewerkt is, is de realiteit altijd weer harder en grauwer en onontkoombaar dan daarvoor. Dergelijke dromen helpen je niet. Je gaat je er uiteindelijk alleen maar beroerd door voelen.

Maar er zijn ook andere dromen die de realiteit niet verdoezelen, maar die je inspireren om de misère niet slechts te dragen maar ook te lijf te gaan. Zo'n droom had Martin Luther King. I have a dream. Die droom maakte hem niet passief en apathisch. Hij werkte niet als een pijnstillertje, maar bood perspectief en zette hem en velen met hem aan het werk. Wie zo droomt, blijft met beide benen in de werkelijkheid staan, maar ziet die werkelijkheid niet meer als een onveranderlijke granieten rots waaraan niets valt te verwrikken.

Dat karakter draagt Jesaja's dromen over vrede ook. Zijn droom wil stimuleren en een ander zicht geven op de werkelijkheid. Hij wil de mensen wegroepen van het gangbare wereldse

gedachtenpatroon en hen motiveren tot een andere houding.

Oriëntatiepunt

Jesaja's droom gaat niet op in een toekomstvisie maar heeft ook iets normatief in zich. Het is een toekomstvisie die nu al, in onze verwrongen situatie, een richtlijn en oriëntatiepunt wil zijn voor ons handelen. Precies zoals de Here Jezus kan verwijzen naar de situatie in den beginne en die model kan stellen voor ons handelen vandaag (Matth. 19:8), zo mogen we ook de toekomst die God zal scheppen, zien als een referentiekader voor ons handelen nu.

Israël heeft trouwens ook een tijd gekend waarin dat het geval was en waarin het onderwijs van de HERE – dat je veiligheid niet afhangt van de grootte van het leger en van de sterkte van de bewapening – daadwerkelijk in praktijk gebracht werd.

Toen de Israëlieten Kanaän veroverden, hebben ze massa's paarden en strijdwagens buitgemaakt. Maar op bevel van de HERE hebben ze die allemaal vernietigd (Joz. 11:6). Later heeft David grote aantallen paarden en strijdwagens buitgemaakt. Ook hij heeft die, op een klein aantal na dat geen gewicht in de schaal kon werpen, vernietigd (2 Sam. 8:4). Het geloof dat de HERE de veiligheid garandeerde, vertaalde zich concreet in het afzien van een krachtig legerkorps met paarden en strijdwagens. Dat betekende dat Israëls leger in de ogen van de omringende volkeren hopeloos primitief en verouderd was en niet veel voorstelde.

Het paard faalt ter overwinning

Op die manier moest Israël daadwerkelijk voorleven, dat het paard faalt ter overwinning en dat geen koning behouden wordt door een machtig leger (Ps. 33:16,17). In zijn defensie-politiek moest Israël duidelijk laten uitkomen: dezen beroemen zich op wagens, genen op paarden, maar wij zien van wagens en paarden af en roemen in de naam van Jahwe, onze God (Ps. 20:8). Men moest genoeg nemen met een zwak leger dat, naar menselijke maatstaven gemeten, geen schijn van kans had tegen de verpletterende overmacht van vijandelijke paarden en wagens.

Tot en met Davids tijd bleef men zich aan deze richtlijnen houden. Maar toen kwam Salomo, de vredekonink. Het is triest om te zien dat hij een andere koers ging volgen. Hij bouwde een leger op met zoveel paarden en wagens, dat het kon wedijveren met de legers van de machtigste volken uit zijn tijd. Sindsdien is men op dat spoor doorgegaan en bleef men inzake de

bewapening de gedragslijn van de wereld volgen. Vandaar dat de HERE in Jes. 2:7 zijn volk verwijt: het land is vol paarden en aan zijn wagens is geen einde. Dat wil zeggen: wat zijn veiligheid betreft heeft men zijn vertrouwen in de HERE opgezegd. En dat is een van de redenen waarom God het huis van Jakob verworpen heeft. Dit verwijt van de HERE volgt onmiddellijk op de droom van het vrederijk waarin alle wapentuig omgesmeed zal worden tot landbouwwerktuigen. Dat laat eens te meer zien dat we in die droom niet uitsluitend met een toekomstvisie te doen hebben, maar dat hij ook normatieve aspecten heeft en richtinggevend wil zijn voor ons handelen nu.

Richtinggevend

Bovengenoemde bijbelse richtlijnen zijn uitermate belangrijk en actueel met betrekking tot het bewapeningsvraagstuk. Het minste dat we er van kunnen leren is dit, dat we op een onbijbels spoor zitten als we menen, dat onze veiligheid afhangt van een machtsevenwicht. Anderzijds moeten we ons hoeden voor de gedachte, dat wij het messiaanse vrederijk kunnen realiseren. Wie meent dat dit tot onze menselijke mogelijkheden behoort, heeft Jesaja's droom niet goed geproefd. We kunnen het hooguit wat benaderen. Niet via de Verenigde Naties of via vredesbewegingen, ook niet via onze inspanningen of via accoorden over wapenvermindering, maar alleen via Jezus wordt deze aarde weer een paradijs. In deze bedeling blijven er altijd tegenkrachten, demonische machten, aan het werk, die soms met één klap alles wat aan moeizame vooruitgang tot stand gebracht is, ongedaan kunnen maken. Het is kortzichtig het bestaan van deze machten te ontkennen of te negeren. Bovendien lopen er ook door ons eigen handelen barsten en scheuren, waardoor de vrede die wij veroveren, ook gebrekkig en onvolkomen blijft. En met alle goede bedoelingen kunnen we ook op een heel verkeerde manier bezig zijn. Wie bijvoorbeeld het in elkaar beuken van een paar straaljagers op een vliegbasis door enkele actievoerders identificeert met het omsmeden van zwaarden tot ploegscharen, houdt er wel een heel wonderlijke voorstelling van ploegscharen op na. Evenals ons kennen is ook ons werken aan vrede stukwerk. Het blijft brokkelig, vertoont hiaten en schiet meer dan eens aan zijn doel voorbij. Maar dat alles neemt niet weg dat de droom van Jesaja ons mag blijven inspireren en aan het werk zetten, totdat Christus komt om die droom voorgoed tot werkelijkheid te maken.

Boekbespreking

Wilma

Een herdruk van een van Wilma's belangrijkste boeken

Wilma werd geboren in 1873 en overleed in 1967.

Zij begon te publiceren in 1907. Gedurende een groot aantal jaren had zij een eigen, niet gering lezerspubliek. Zij was lange tijd de belangrijkste protestantse schrijfster. Nu is ze alleen in een beperkte kring bekend. Maar in die kring wordt ze gelezen, herlezen en bewonderd.

Voor de grote meerderheid van lezers is Wilma dus een onbekende. Dat is jammer omdat Wilma een schrijfster was met een heel eigen thematiek en met een eigen, unieke stem. In die thematiek zitten elementen die een stimulerend geestelijk bezit worden en die stem blijft in oren en hart klinken.

Misschien heeft wel niemand van die generatie christenschrijvers zo aangrijpend uit de diepte geroepen en tegelijk van zo grote hoogte blijmoedig gesproken en getuigd als zij.

Van veel hedendaagse literatuur gaat iets beklemmends uit. Het leven wordt ervaren en beschreven als doelloos en troosteloos. Er is geen zin en samenhang. Mensen zijn ontlusterd en worden ontlusterd. Er is geen licht. Soms krijg je de indruk van sommige schrijvers dat ze een monument voor zichzelf willen oprichten – er blijft dan toch iets van je over.

Wilma schreef veel over zonderlinge mensen – gekwetsten, verslaafden en afgewezenen. Over eenzamen, over hen die als onbegrepen met een diepe levensnood worstelen. Ze deed dat met een groot invoelingsvermogen en met veel liefde voor mensen.

Van haar boeken straalt het licht.

Zij heeft nooit het leven willen 'gebruiken' voor haar schrijverschap. Zij wilde dienen. Bij haar geen afstand tussen persoon en werk: ze was een schrijfster met een 'ongedeeld hart'. Haar hart en haar huis – de 'Neumshutte' in Oosterhuizen bij Beekbergen – heeft ze opengesteld voor hen – en niemand weet hoeveel het er waren – die tot haar de toevlucht namen. Het

leed van velen nam ze bereidwillig op zich.

Wilma was kritisch en nuchter, voelde feilloos aan wat mensen bezighield, kon met iedereen praten. Ze was een christin, met een hang naar socialisme en pacifisme. Lijden en verdriet – haar boeken zijn er vol van. Maar de misère wordt 'verslonden' door hoop en uitzicht.

Ze is de beschrijfster van het geschonkene en het verwordene, maar ook van het goede, van het waardige en waardevolle en van de liefde.

'Goed' en 'schoon' zijn veel voorkomende woorden bij haar.

Wilma schreef in de eerste plaats haar boeken:

„opdat degenen die er een blik in werpen diep onder de indruk zouden komen van Gods grootheid en goedheid en van de werkelijkheid van de Zoon, onze Heer Jezus Christus, die leeft en met ons is, nu en al de dagen”.

Een wondermooi boek van deze schrijfster is haar autobiografie HET HEILIG WONDER VAN MIJN LEVEN. De 1e druk van dit boek verscheen op 14 mei 1953 t.g.v. Wilma's 80e verjaardag en nu zal in maart a.s. een herdruk verschijnen van dit uitverkochte maar veelgevraagde werk. Op de omslag van de 1e druk staat o.m.: „Wanneer deze vrouw over haar leven gaat vertellen, moet men wel luisteren... Het is eigenlijk één stuk geloofsgetuigenis geworden, dit boek; een dankbaar gedenken van alles wat haar in het leven werd geschonken en een brandend appél bovendien”. Een paar woorden van Wilma uit deze rijke autobiografie:

„Ik weet van de diepe slechtheid van de mens. Maar ik weet ook van het feit, dat hij oorspronkelijk als beelddrager Gods is geschapen en door een diepe val heen dit beeld weer moet gaan vertonen in een bewuste, vrijwillige keuze voor de gekruisigde en opgestane Heer, door de enige waarachtige Mens, die er ooit in de wereld geweest is.”

„Wat is er veel 'waarheid' in onze christelijke kerk verloren gegaan, ook deze waarheid, dat iemand de last van een, die te zwak is om zelf te dragen, kan overnemen.” „Zo reëel als het defect is, zo reëel kan ook de wanhoop zijn over een Godverlaten wereld, waarin men niets meer ontdekt van Jezus Christus.”

De nieuwe druk van HET HEILIG WONDER is een zeer uitgebreide herdruk met als toevoeging een inleiding, een persoons- en plaatsnamenregister, een zaak- en tekstregister en een register van titels van romans en verhalen. Het boek gaat verschijnen bij uitg. Groen in Leiden en zal f 34,95 gaan kosten.

C. v. Baardewijk, Apeldoorn

Anne Bergsma, Groningen

De taal van het elektrospel

Nieuwe roman van Bernlef weer experiment met het brein

„Elke schrijver heeft gedurende zijn gehele carrière maar één thema. Mulisch: macht en aanzien (voor hemzelf, wel te verstaan); Campert: leegte (Helaas is diens thema ook zijn motief, zodat zijn werk niets inhoudt); Reve: verlossing; Hermans: identiteit.” Dit schrijft Gerard Reve in zijn laatst verschenen brievenbundel, **Brieven van een aardappel-eter**. J. Bernlef komt in deze opsomming niet voor, maar ook in zijn schrijverschap valt zo'n alles omvattend thema aan te wijzen: de raadsels van het menselijk brein.

In de meeste (proza-)boeken van Bernlef speelt het al dan niet goed functioneren van de hersenen van de hoofdpersonen een belangrijke rol. Al in zijn eerste verhalenbundel *Stenen spelen* komt een demente bejaarde voor. In zijn bekende roman *Hersenschimmen* raakt de hoofdpersoon door de ziekte van Alzheimer, langzaam, maar onafwendbaar de controle over zijn brein kwijt. Het bijzondere aan dat laatste boek was dat dit proces van degeneratie vanuit de hoofdpersoon werd beschreven.

Met de deur in huis

In een interview met Trouw zei Bernlef onlangs: „Na *Hersenschimmen* ben ik me steeds meer gaan interesseren voor de werking van het brein, voor alles wat met neurologie te maken heeft. Ik vind dat het meest fascinerende wat er bestaat.” In zijn nieuwste roman, *Eclips*, beschrijft Bernlef de lotgevallen van een man die door een hersenbloeding de greep over de linker helft van zijn lichaam en een deel van zijn verstandelijke vermogens kwijtraakt. Al lezend worden we met de deur in huis geworpen: „Ik moet naar rechts, van de weg af. Omdat de linkerkant van de wereld verdwenen is, plotseling weg. Daarom moet ik wel naar rechts, de kaarsrechte vaart in. De achterbumper slaat met een harde klap op de wallekant. Dan begint het zinken.” De hoofdpersoon, van wie we later vernemen dat hij Kees Zomer heet, weet zich ternauwernood uit de in een sloot zinkende automobiel te redden. Stinkend en met waggelende tred vervolgt hij lopend zijn weg die al nergens meer heen voert. Hij is zijn geheugen kwijt, evenals zijn waardigheid en de beheersing over zijn linker lichaamshelft. Hij tast als het ware rond in het duister van zijn breinverduistering, de eclips. Zodra hij zich bij een tuinhuisje wil fatsoeneren, blijkt er nog iets verduisterd te zijn: zijn taal. Een oude man wil weten wat Kees Zomer in het huisje doet. (p.10) „Ja ziet u, dat komt, ik weet het zelf ook op dit moment nog precies zo, zo precies nog, zo niet. Ook. Precies. Precies bedoel. Juist, precies bedoel. Dat.” Tot

zijn verbijstering komen uit zijn mond heel andere woorden en zinnen dan hij zich voorgesteld had. Vanaf dat moment is Zomer veroordeeld tot een leven aan de zelfkant. Hij begint een zwerftocht langs zonderlingen, woninglozen, zwervers, autoslopers en andere bizarre buitenbeentjes. Een radiootje, dat hij in het tuinhuisje vindt ('Een omroepstation,' fluistert mijn stem. 'Een zendgemachtigde') doet hem af en toe de verloren linkerkant van zijn lichaam hervinden. Muziek blijkt een bijzondere, heilzame werking te hebben: „Dan begint de muziek. Een piano, en opeens voel ik mijn linkeroot! Trefzeker grijp ik het vast. Waar komt het opeens vandaan? Met mijn vingers masseer ik de tintelende oorrand, het lalletje. Het is er weer, mijn linkerkant.” Later zegt hij tegen één van zijn lotgenoten: „Toen ik half was, hielp het, muziek, om mij vooruit te brengen in de wereld. Groter kracht dan van woorden. Accepteer dat maar van mij.”

Vuilnisbelt

Aan de hand van zwerfster Toos leert Kees Zomer zich in leven te houden met wat de beschaafde wereld weg gooit. Ze scharrelen op de vuilnisbelt, maar wanneer Toos een oude naaimachine vindt, gaat ze ervandoor om die te gelde te maken. „Als het maar antiek is”, zegt ze. „Mensen willen wat van vroeger in huis hebben. Eerst flikkeren ze alles weg en dan willen ze het weer terug.” Kees is weer alleen. Op de vuilnisbelt vindt hij nog een elektrospel. Een spel waarmee je de juiste naam met het juiste voorwerp in verband moet brengen, pas dan gaat het lampje branden. En juist die verbanden kan Kees Zomer niet meer leggen. Niet geheel toevallig is op het omslag van het boek een fotografie van het elektrospel afgedrukt – wat weer een leuke vraag oplevert voor leraren Nederlands: verklaar het omslag.

Super en Hieper

Als Toos met de Singer naaimachine vertrokken is, wordt Kees ontdekt door een soort Bul Super en Hiep Hieper: aan lager wal geraakte zakenlieden die de kost verdienen met de handel in gestolen auto's en onderdelen van auto's. Ze nemen hem mee en hij mag bij hen in hun sloperij blijven. Zijn verminkte taalgebruik zorgt voor veel komische situaties. 'Ik ben in spraakverwarring geraakt. Alle explicatie valt mij zwaar.' En weer kiest mijn spraakvermogen, het anonieme centrum dat dat tegenwoordig regelt, voor een omslachtige, veel te plechtige versie van wat ik wil zeggen. 'Of hij is een

professor of hij is maf. Een van de twee,' concludeert de jongen.' Begin-nend bij het verste verleden krijgt hij langzamerhand meer greep op de geschiedenis van zijn leven. Voorwerpen, woorden en vooral muziek laten hem zichzelf weer vinden.

Uitgeverij

Als Zomer later in een boekhandel belandt waar men hem blijkt te kennen van zijn werk bij de uitgeverij waar hij kennelijk werkzaam was, krijgt hij nog een diepe inzinking. Het enige wat hij op gestelde vragen nog kan antwoorden is een echo van de vraag. „Dit is erger dan het geweest is. Vroeger kon ik mij met behulp van benaderende zinnen, spreekwoorden en synoniemen nog enigszins duidelijk maken. Nu ben ik de gevangene van het taalgebruik van anderen geworden!” Door zijn 'behindering' raakt Zomer steeds meer gefixeerd op taal en taalgebruik. Hij verwondert zich over de teksten die de truien en shirts van de mensen sieren: ze onderhouden geen enkele relatie met de drager. En over de borden met opschriften, die vaak zo onnauwkeurig zijn; bijvoorbeeld 'Heden verse worst' op een kraam die bij het vallen van de avond reeds gesloten is.

Combinatie

In het eerder genoemde interview in Trouw zegt Bernlef over de medische betrouwbaarheid van het 'geval Zomer' in *Eclips*: „Een neuroloog zal al na twintig bladzijden zeggen: ja maar meneer, u hebt een rechtszijdige en een linkszijdige hersenbloeding gebruikt en bij de ene hersenbloeding treedt die stoornis op, bij de andere die. U combineert dat maar... Ik heb dat met opzet gedaan. Het blijft een literaire uitwerking van een neurologisch thema. Ik behoud mij die literaire vrijheid voor. Ik vind het een voor de literatuur zeer geschikt gebied dat mij buitengewoon intrigeert en waarop ik nog lang niet ben uitgekeken.”

Gelukkig maar. Eigenlijk is het enige bezwaar tegen het boek dat het niet ingenaaid is, zodat het gemakkelijk uit elkaar valt. Bovendien lijkt het alsof vanaf pagina 168 het papier op was. Gelukkig is die pagina ook de laatste, maar de uiterlijke verzorging verdient beslist geen schoonheidsprijs. Men heeft bij uitgeverij Querido kennelijk niet de middelen gevonden het boek fatsoenlijk af te werken. Maar deze overwegingen zijn kleinigheden vergeleken bij wat Bernlef ons te bieden heeft.

J. Bernlef, *Eclips*, Querido, 168 pagina's, prijs f 29,90.

Terloops

P.C. van Wijk

Er ging veel meer stuk

Enkele maanden geleden stond in het Nederlands Dagblad, dat de beide vrijgemaakte jeugdbonden gaan fuseren. De vroegere jongelingsbond was al een bond van jeugdverenigingen, maar een deel van de meisjesverenigingen vormde nog de meisjesbond. Dat is allemaal voorbij. Het CJB is al opgeheven (de kosten werden te hoog en de belangstelling te weinig) en De Poortwake stopt binnenkort ook.

Zo'n bericht roept herinneringen op. De kwestie van de gemengde verenigingen heeft vanaf 1949/1950 nogal wat drukte veroorzaakt. Een klein begin op één van de jeugdcongressen, die na de Vrijmaking zo enthousiast werden georganiseerd, groeide uit tot een landelijke rel, waarbij het bestuur van de Meisjesbond (MBB) in samenwerking met een aantal adviseurs het bestuur van de Jongelingsbond (JBB) beschuldigde van veel, dat niet mooi was.

Laatstgenoemd bestuur stelde zich namelijk op het standpunt, dat het bestaan van gemengde verenigingen niet kon worden veroordeeld op grond van de Schrift. Dat was niet goed in de ogen van de andere 'partij'. Het samen vergaderen van jongens en meisjes was volgens het MBB en de adviseurs in strijd met de eigen aard van het meisje...

Het was prof.dr. K. Schilder, die in 1952, kort voor zijn overlijden, de beide besturen tot een gezamenlijke verklaring wist te bewegen – voor het JBB was dit niet zo moeilijk, voor het MBB wel – en daarmee leek de rust weergekeerd. De na de Vrijmaking begonnen samenwerking tussen de beide bonden was echter kapot en bleef kapot. En K.C. van Spronsen, uitgever van De Reformatie, merkte mede in dit verband op (zie het boek 'Een kerk ging stuk' van de predikanten G. van den Brink en H.J. van der Kwast, blz. 25), dat, wat hem betreft het aantal vrijgemaakten met enkele tienduizenden kon worden vermindert. Die konden wel opstappen. De aanval werd niet alleen ingezet in de kerk, maar ook in de organisaties. Ik wil iets vertellen over hoe het toen verder ging. Ik maakte alles van nabij mee. Medio 1956 kwam het geslacht van de dames weer in werking. Het gezamenlijk bondsbureau moest worden opgeheven. Hierbij kwam de posi-

tie van de bondsadministratrice Tini Kok in het geding. Men maakte zich tenslotte op een koele en onchristelijke manier los van haar. In De Poortwake van 31 mei 1957 gaf het MBB een uiteenzetting inzake de gang van zaken tussen de beide bonden. In deze publicatie werden zoveel onwaarheden naar voren gebracht en zoveel verdachtmakingen geuit, dat het JBB besloot op zeer korte termijn een weerwoord te schrijven. Binnen één week kregen alle verenigingsleden een uitvoerige brief.

Deze reactie van het JBB kon natuurlijk geen genade vinden in de ogen van het MBB en de adviseurs. Twee van hen, A. Schilder en A. Zijlstra besloten de zaak anders aan te pakken. Alle leden van het JBB kregen een brief van vele kantjes toegezonden, waarin ze werden beschuldigd van drie overtredingen van de 'Tien geboden' (ik weet niet meer precies welke) en aanklachten bij de betreffende kerkeraden werden in het vooruitzicht gesteld. Dat laatste is niet doorgegaan, maar begin 1958 verscheen er een brochure van Ds. E.T. van den Born (collega van Ds. J.A. Vink te Amersfoort, voorzitter van het JBB!), Prof. P. Deddens, Ds. J. Kamphuis, A. Schilder, Ds. F. de Vries en A. Zijlstra (erelid van het JBB!). In deze brochure ('In trouw volharden Anno Domini 1958') werd op blz. 18 gezegd: „... het bestaan van twee organisaties ... kan niet in discussie komen, zolang wij ons nog laten normeren door het Woord Gods inzake de gegeven plaats en roeping van onze jongens en meisjes in het scheppingsplan van de Vader...” Ds. J.A. Vink reageerde hierop o.a. met de volgende woorden: „Geen 'principeën-reiteren', met alle bovenschriftuurlijke bindingen, die hiermee verbonden zijn...”

De leden van het JBB werden in de brochure beschuldigd van ontrouw aan de Vrijmaking op de manier, zoals W.G. de Vries dat vandaag nog steeds doet (zie Handboek van de vrijgemaakte kerken 1993).

Waar gaat het nu om?

De beschuldiging aan het JBB van 1958 ligt er nog steeds. Die is nooit terug genomen. In 1977 (na de breuk dus) besloot het JBB gemengde verenigingen toe te laten als lid van de bond. Zo ver ging het bestuur in 1958 lang niet. In 1992 besluiten de beide bonden tot fusie en de gemengde verenigingen zijn algemeen aanvaard. Terecht! In 1977 reageerde Prof. J. Kamphuis nog, in 1993 doet hij dat niet meer.

Hij zwijgt...

Durft hij vandaag nog hetzelfde te zeggen en te schrijven als in 1958?

Blijkbaar niet!

Erkent hij, dat zijn beschuldiging in 1958 onjuist was?

Blijkbaar niet!

Was het standpunt van het JBB in 1958 zonde – zo zeiden de brochure-schrijvers het immers – en hoe zit het dan vandaag?

Er ging veel stuk in de vrijgemaakte

kerken en organisaties. Dit verhaal is slechts een klein onderdeel.

In 1958 werd dominee Kamphuis professor Kamphuis.

Ds. J.A. Vink schreef hierover in het CJB o.a.: „Bij een vak als kerkgeschiedenis zijn we met onze J.V.'s ook een beetje geïnteresseerd.

Prof. Kamphuis kan niet alles ineens en we zullen wel wat geduld moeten hebben. Maar we hopen toch, dat zijn bijdragen tot de bestudering der kerkgeschiedenis in de toekomst ons J.V.-werk ook ten goede kunnen komen. We hebben ook nog een bepaalde hoop. Dat is deze: dat als Prof. Kamphuis goed kerkgeschiedenis studeert, hij op de duur wel zal inzien, dat de historie-beschrijving in de brochure 'In trouw volharden A.D. 1958', – waaraan zijn naam verbonden is, en die we in ons blad moesten bestrijden, – nog wel eens correctie nodig heeft.”

Ter overdenking!

Opbouwend?

U weet vast wel iemand die een abonnement zou 'moeten' hebben op OPBOUW.

Als u hier een naam en adres invult sturen wij een proefnummer.

(U mag ook bellen:
tel. 010-4550802)

Naam:

Adres:

Postcode

Woonplaats:

Sturen naar:

Administratie Opbouw
Bronsmos 7
2914 AC
Nieuwerkerk aan den IJssel

P.J. van Kampen

Gelijke behandeling

4. Wat voor wetten?

En nu is het zo dat de geboorte van het recht de dood van de vrijheid is en dat het recht de dochter van de wraak genoemd kan worden, maar ik heb overwogen dat het beter is een schuldige te redden dan een onschuldige te veroordelen.

Koning Hollewijn.
Marten Toonder

Koning Hollewijn en de Worteltrekker. 52

Wetten als bescherming

Een van de meest indrukwekkende films die ik ooit heb gezien is een film over het leven van de Engelse jurist en kanselier van Engeland, Sir Thomas More. *A man for all Seasons* gaat over het leven in het 16e eeuwse Engeland, toen Hendrik VIII een nogal wispelturige monarch was, die haast routine-gewijs zijn (al-of-niet wettige) gemalinnen naar het schavot stuurde en weer een volgende vrouw nam. Als Hendrik rond 1530 "van Kerk verandert", de Kerk van Rome de rug toekent en zijn "eigen" Kerk begint, zodat hij onder andere ook weer legaal van ega kan wisselen, eist hij een eed van trouw van zijn onderdanen. Nagenoeg ieder doet dat ook, maar More weigert dat te doen en komt tenslotte om die weigering op het schavot. In de film gaat het om de vraag waarom Thomas More zich tenslotte, als katholiek martelaar, laat onthoofden. Stellig gaat het om een heel persoonlijke interpretatie van de regisseur, maar het is een blijft een bijzondere film. Misschien is regisseur Fred Zinneman ook niet altijd in het gezelschap van de historische feiten. Toch, een van de opmerkelijke dingen in die film – en dat lijkt me historisch wel juist – is het vertrouwen dat de jurist More stelt in de wetten van het Rijk. Waar een aantal medestanders of ook tegenstanders meent dat een vorst naar believen oude wetten kan afschaffen en nieuwe instellen, is dat More's geloof niet. Op een gegeven moment barst More in een tirade uit tegen zijn schoonzoon en spreekt hij over het beschermende aspect van de wetten. Hij zegt dan zoiets als dit: De wetten die anderen beschermen, ook de anderen met wie jij het niet eens bent, zijn ook de wetten die jou beschermen! "Ik zou liever Engeland van kust tot kust met wetten volplanten dan dat ik ze als bomen zou omkappen en daarmee ook zelf onbeschermd staan in dit land." (Of ik helemaal letterlijk citeer weet ik niet, maar het komt wel in de buurt.) Ik heb vaak over die uitspraak nagedacht en ben geleidelijk aan tot de konklusie gekomen dat er veel waars in zit. Wetten zijn er tot bescherming van een ieder, inclusief van mij. Maar ook de normen en

opvatting van de ander moeten worden beschermd.

De spanning van de twee Rijken

Tegelijk levert zo'n visie de nodige problemen op. Als burger van het Koninkrijk der hemelen heb ik mijn normen te ontleen aan de Heilige Schrift, als burger van het Koninkrijk der Nederlanden heb ik mij te houden aan wat hier in dit land door de meerderheid der mensen juist wordt geacht. Binnen het kader van die "omgangsvormen" moeten we wetten hebben die ieder mens op toereikende wijze beschermen. Dat dat soms spanningen kan opleveren is buiten kijf. Dat ik me op zo'n punt als Christen soms verdeeld kan voelen eveneens. Dat er in dit land van alles gebeurt waarmee ik het niet eens ben, wie kan dat ontkennen? De Christelijke Kerk voorziet onze samenleving niet van de enig gangbare visie op God en zijn schepping. De Kerk van Christus, tragisch en laakbaar verdeeld als ze ook hier te lande is, is niet de enige, laat staan de enig bevoorrechte, instantie meer die de mensen kan zeggen hoe ze moeten leven. We kunnen die situatie hogelijk betreuren; niettemin, wie dit ontkent is simpelweg onrealistisch. De Christelijke Kerk is in dit land of in welk land dan ook niet de enige instantie die de mensen vertellen kan hoe ze moeten leven. Anders dan de SGP van mening is, die nog steeds van dit land een soort "Theokratie" wil maken – een "Godsregering", zoals het oude Israël er een was, onder Samuels leiding – meen ik dat dat in ons land niet haalbaar is, nu niet meer. (Misschien is het wel nooit in dit land ook echt zo geweest. Wie weet is een deel van ons spreken over ons land als "Christelijke natie" in het verleden ook wel wat "romantisch inkleuren" van ons verleden als volk. Daarmee is stellig niet alles gezegd!) Wij komen, met andere woorden, soms knel te zitten tussen wat de Heer van leven en dood van ons vraagt en wat de in ons land gangbare opinie is.

De vraag die opkomt is de vraag: hoe ga je dan verder? Moeten we dan feitelijk de Wetten van het Koninkrijk der hemelen maar onder de tafel stoppen, in ons verlangen om vooral toch in het Koninkrijk der Nederlanden "een stil en gerust leven" te kunnen leiden? Als dat alles is wat we erover kunnen zeggen mag men zich afvragen of die houding niet in de Bijbel wordt veroordeeld. De "vriendschap met de wereld is vijandschap tegen God", zegt de Schrift nogal compromisloos. Geestelijke bloedarmoede en morele slapheid horen noch tot de vrucht van de Geest noch tot de deugden waar enig

mens respect voor kan opbrengen. Die kant moeten we dus in elk geval niet op.

Dus een totalitair Christendom?

De tegengestelde houding, de houding dat Christus van ons gehoorzaamheid vraagt, tot in de houding van burgerlijke ongehoorzaamheid toe, is enerzijds mijns inziens niet altijd onjuist, maar anderzijds doet zich de vraag voor: zijn dan de Christenen feitelijk onverdraagzaam? Kan een Christen die in "absolute waarden en normen" gelooft dan wel wezenlijk aan de democratie toegewijd zijn? Vormt het hebben van een duidelijke overtuiging dus een bedreiging van de ordelijke omgangsvormen van onze parlementaire democratie? Kan men van Christenen dan ook de houding verwachten dat ze als een soort "ayatolla's" de niet-gelovigen in dit land willen gaan tiranniseren? Is het feit dat Christenen geen greep naar de macht doen een teken van hun democratische gezindheid of is het slechts een aanduiding dat ze hun numerieke kracht te laag inschatten en "op betere tijden wachten"? Wie meent dat dat simpele vragen zijn vergist zich. Wie meent dat niemand in onze samenleving zulke vragen stelt, vergist zich eveneens. Op diverse plaats heb ik deze vragen aan de orde gesteld gehoord, in grote ernst en – soms – in enige ongerustheid. De vraag die steeds op de achtergrond meespeelde was de vraag: Is het hebben van geloof in een "absolute waarheid" geen regelrechte bedreiging van de goede intermenselijke relaties? Is het hebben van een ferme, bloedrode overtuiging niet een van de ernstige kwalen in onze moderne wereld? Hoe vermijd je dat mensen met een krachtige overtuiging "fundamentalisten" worden die soms op onbehouwen wijze voor hun gelijk opkomen, maar, in het meest ongunstige geval, de halve wereld in gijzeling nemen?

Waar ligt dan het verschil tussen "geloof" en "ideologie"?

Daarbij volg ik de definitie van ideologie van Emerson Vermaat in zijn uitstekende boek *Christus of Ideologie?* Een ideologie wordt getypeerd als: "een politieke en maatschappelijke leer met totalitaire trekken, welke ook aanspraak maakt op andere terreinen des levens (met name godsdienstige en daardoor een "religieuze" karakter krijgt), veelal gebaseerd op een vooruitgangsoptimisme, en welke zich ten dienste stelt van het verkrijgen en instandhouden van de macht van degenen die pretenderen de beste vertegenwoordigers en/of uitleggers van de betreffende leer te zijn."¹

Het gaat in Vermaats boek vooral om Communisme, Fascisme en Nationaal-Socialisme in hun greep naar de absolute macht, op basis van het besef dat de ene Partij die nu nog is toegestaan als enige weet heeft van de Uiteindelijke Werkelijkheid. Als het hebben van gelijk individuele mensen of een een hele groep het recht geeft op macht, is dat dan ook een beschrijving van het streven van de Kerk van Christus of van Christenen? Willen de Christenen feitelijk de macht, om het land zo te regeren als goed is, zoals de Here God het wil? Willen we de macht om feitelijk zo te regeren als goed is, voor ieders bestwil, of men dat nu zelf beseft of niet? Moeten mensen in uiterste konsekwentie worden *gedwongen* het goede te doen? Is het Christelijk geloof hier te lande in uiterste konsekwentie dus totalitair? In *Opbouw* van 9 april heb ik iets van mijn verontrusting willen tonen, als Christenen die kant op zouden willen gaan. Want wat zit hier dan uiteindelijk achter? Is het zo dat Christenen de macht verdienen, omdat wij nu eenmaal God aan onze kant hebben? Maar hoe zit het dan met de Feministen, de Moslims, de homoseksuelen, en alle anderen die ook zeggen dat hun visie in alle west-europese samenlevingen moet worden overgenomen?

De Engelse schrijver Matthew Arnold kreeg eens het verwijt dat hij even "dogmatisch" aan het worden was als (zijn kennelijke opponent) Thomas Carlyle. "Misschien hebt u daarin wel gelijk", antwoordde hij, "maar dan ziet u toch even een zeer belangrijk verschil over het hoofd. Ik ben dogmatisch maar ik heb gelijk. Hij is dogmatisch, maar hij heeft ongelijk!"² "Maar", zegt ieder natuurlijk meteen, en ze hebben ook gelijk, "maar dat zegt iedereen!" En zijn we terug bij af.

Maar hoe dan?

Hoe kunnen we op deze weg dan verder gaan? Hoe kunnen we als Christenen in een pluraal geworden samenleving onze vaste overtuiging en "het Woord van onze Koning", uitdragen? Hoewel ik ook die antwoorden niet zo maar zonder meer geven kan, lijkt het me toe dat er in de Bijbel op dit punt wel het een en ander te zeggen is.

In de eerste plaats, als we de Bijbel lezen, merken we dat het Rijk van Christus niet van deze wereld is. Hij die naar eigen zeggen over twaalf legioenen engelen beschikken kan, maar dat, ook in de situatie rond de kruisiging niet doet, zegt dat met nadruk tegen een man als Pilatus. (Matheus 26:53)

In de tweede plaats, wij worden opgeroepen om strijd te voeren maar dat is wel een **geestelijke strijd**. Het is de schokkende fout van een onzalige instantie als de Inquisitie dat men de geestelijke strijd op vleselijke, wereldse, wijze ging voeren. en inderdaad, daar kwamen rokende brandstapels van en een mate van juridische

hulpeloosheid bij de slachtoffers die pas in de twintigste eeuw onder totalitaire, repressieve regimes weer is geevenaard. De apostel Paulus wordt echter niet moe om een en andermaal te beklemtonen dat het om een geestelijke veldtocht gaat. Zie b.v. 2 Korinthiers 10:3-6 en Efeziërs 6:10-20.

Ten derde, de Here Jezus Zelf zegt dingen waar wij niet van zouden dromen, zo onverwacht als ze vaak zijn! Zo zegt Hij in Johannes 6:68 tegen zijn discipelen: "Gij wilt toch ook niet weggaan?" Velen hebben zich van Hem afgewend en ook de twaalf discipelen moeten zich op hun houding tegenover Hem beraden.

Dat is zijn Wil voor hen! Pas als Petrus het antwoord geeft:

"Here, tot wie zullen we heengaan? Gij hebt woorden van eeuwig leven; en wij hebben geloofd en erkend, dat Gij zijt de Heilige Gods", mogen zij blijven. Christus spreekt hier niet als een ideoloog; bovendien, ook Hij, de Meester-Communicator, heeft meege maakt en aanvaard dat mensen Hem niet volgden. Hoe zouden wij dan anders kunnen reageren? Een tekst als "Dwing ze om in te gaan" slaat toch niet op dit soort situaties?

Geen dwang, maar overreding

Het lijkt daarom juist om met de Brit dr. Os Guinness, die in deze serie al vaker is geciteerd, in te stemmen, als hij zegt dat wij als Christenen onze niet-gelovige naasten, en onze niet-gelovige samenleving moeten zien te bereiken *niet door te dwingen, maar door te overreden*.³ Alleen zo kunnen mensen in het voetspoor van Christus gaan, en in dat van Paulus die mensen in zijn tijd wilde overtuigen. Hij, "een schuldenaar van alle mensen" was geen enkel mens dwang verschuldigd... Steeds verkondigde hij het Woord van verlossing niet in dwang, maar in beziel spreken en geïnspireerd getuigen.

Alleen zo heeft de Vroege Christenheid – geestelijk – zo'n enorme uitstraling kunnen hebben in een (toen ook al plurale) Romeinse en Hellenistische omgeving. Met hun pretentie dat zij de Waarheid kenden, de enige en absolute Waarheid, de Persoon van Jezus Christus en die gekruisigd, hebben zij de uitdaging van de Plurale Samenleving aangepakt. En ze hebben gewonnen! De steen, die Christus is, is tot een hoeksteen geworden, maar ook tot een steen des aanstoots, ook tot een steen die, naar we weten, heel wezenlijk vermorzelen kan! Dat hebben die eerste Christenen geweten of beseft en ze hebben ernaar willen handelen.

Het is, naar ik meen, (met alle vragen die er overblijven) dus zo dat ook wij als Christenen de wetten van onze samenleving moeten bevestigen. Al kunnen er eventueel wetten komen die ons om Christus wil alleen maar tot verzet kunnen brengen, dat neemt niet weg dat wij ook het recht van een an-

der moeten bevestigen. De rechten van een ander, ook de rechten van een ander om niet te geloven, dienen door Christenen te worden erkend en beschermd.

Maar, binnen het veilige kader van de wet, de wet die ieder mens een stuk basisveiligheid hoort te geven, moet door ons, mensen die ook een ander Rijk en een andere Koning toebehoren, duidelijk en herkenbaar gezegd worden waar wij staan. Want dat is ons goede recht, binnen de voor ieder geldende wetten.

"De hel is de plaats die bewijst dat God ons menszijn niet verkracht en ons geweten niet verplettert", is een citaat dat Os Guinness in een EO-tv-programma geeft. "De hel is de plaats waar God tegen tot het eind weer-spannige mensen zegt: "Uw wil geschiede!", heeft een ander eens geformuleerd. En dan zullen ze kennelijk ook "boeten met een eeuwig verderf, ver van het aangezicht des Heren en van de heerlijkheid van zijn sterkte". Zie 2 Thessalonicenzen 1:9.

Onze God dwingt mensen uiteindelijk niet om bij Hem te horen, als ze dat zelf per se niet willen, zou je zeggen. (Dat er, met het oog op de Schrift en ook met beroep op de Dortse Leerregels, meer van te zeggen is, is overigens meteen hier toegegeven.)

De wetten van dit land horen iedereen te beschermen, bozen en goeden. Ook een "Gereformeerde Een-Partij Staat" zouden we in onze betere momenten niet moeten wensen, want ook Gereformeerd denkende en levende mensen zijn verre van onfeilbaar en alle macht dient ons niet te worden toevertrouwd. Liever een land waarin soms een boosdoener aan het gerecht ontsnapt dan een land waarin door uiteindelijke dwang iedereen inde gaten wordt gehouden en wordt geknecht, om welk uitstekend motief dan ook. Liever een staat waaraan veel mankeert dan een staat waarin de terreur van hogerhand ons dwingt goed te wezen.

Noten

1 J.A.E. Vermaat. *Christus of Ideologie? Positie en Keuze van Kerken en Christenen in een Ideologische Situatie*. De Banier. Utrecht. 1977. p.16.

2 Geciteerd uit Gilbert K. Chesterton. *Heretics*. John Lane: The Bodley Head. London. 1919. p.287.

3 Dat zegt hij met nadruk in een programma in de EO-serie *Wit begint* over de Plurale Samenleving. Een tekstboek van die tv-serie komt D.V. op niet te lange termijn uit bij Buyten en Schipperheyn in Amsterdam. (Ik ben momenteel druk doende met het vertalen en het redigeren van de tekst van de diverse interviews.)

Jan van der Stoep, Wageningen

Christen-zijn in de Senegalese samenleving

Op het meest westelijke puntje van Afrika ligt Senegal, een land dat verscheidenen zich misschien kunnen herinneren van de Sahel droogte in de 70er jaren. Een land met een cultuur waarop de Islam en het westers imperialisme een blijvend stempel hebben gedrukt. In dit artikel wil ik u wat meer vertellen over de Senegalese samenleving en de indruk die deze cultuur op mij gemaakt heeft. Ik zal daarbij ingaan op de belangrijke plaats die de Islam in deze samenleving heeft en op de vraag wat een christelijk ontwikkelingswerker op individuele basis in zo'n samenleving kan doen.

Senegal

In Senegal wonen ongeveer 7 miljoen mensen, op een oppervlakte ongeveer 6 maal zo groot als Nederland. De officiële voertaal is het Frans, maar over het algemeen wordt er Wolof gesproken. De Wolof, waar deze taal naar genoemd is, vormen de grootste stam in Senegal. Zij bevolken samen met de Serère, de Peul en de Toucouleur het noordelijke deel van het land. In het zuiden, de Cassamance, woont een nog bontere verscheidenheid van stammen, waarvan de Diola de grootste groep vormen.

Senegal heeft een vlak, in het noorden een savanne-achtig, open landschap. Naar het zuiden bewegend wordt het land steeds groener en in de Cassamance treffen we de eerste bossen aan. Daar groeien allerlei vruchtbomen en wordt rijst verbouwd. In de rest van het land zijn gierst en pinda's de belangrijkste landbouwgewassen. Hoe noordelijker men komt, hoe korter het regenseizoen, hoe moeilijker het wordt om een goede oogst binnen te halen en des te belangrijker de vee-teelt wordt. Door toenemende droogte en verschraving wordt het in die gebieden steeds moeilijker om in het levensonderhoud te voorzien. Men zoekt dan ook massaal zijn toevlucht in de hoofdstad Dakar waar nu al 1/5 van de totale bevolking woont.

Reeds in de Middeleeuwen, voor de komst van de Europeanen, kende men ten zuiden van de Sahara een levende handel met de Arabieren. De Toucouleur bekeerden zich al in de 12e eeuw tot de Islam en leverden een belangrijke bijdrage tot de verdere verbreiding van deze religie. In de loop van de 18e en 19e eeuw breidde de Islam zich over het grootste deel van Senegal uit. Op dit moment is naar schatting ongeveer 90 % van de Senegalezen Islamiet. De Islam bracht in haar kielzog een nieuwe beschaving met zich mee, met o.a. hygiëne, schrift en onderwijs. Later vormde ze voor de

bevolking een belangrijk expressiemiddel in het handhaven van een eigen identiteit tegenover de Franse kolonisator.

Het Christendom heeft nooit veel voet aan wal gekregen in Senegal. Enkel in het beboste zuiden, waar de Islam niet doorgedrongen was, hebben de missionarissen met succes het Rooms-Katholieke geloof verspreid. Met name de Diola en de Serère staan bekend om hun christelijke identiteit. Maar ook in het Katholieke zuiden wint de Islam steeds meer terrein. De laatste tientallen jaren zetten met name diverse Evangelisch-Protestantse kerken zich in het Evangelie te verspreiden.

In 1960 werd Senegal onafhankelijk. Sindsdien heeft het 2 presidenten gehad, die ook internationaal naam hebben gemaakt: Leopold L. Senghor en Abdul Diouf. Alhoewel Senegal sinds 1976 officieel een meerpartijensysteem kent, wordt sinds de onafhankelijkheid de politiek beheerst door de 'Parti Socialiste'. De oppositiepartijen hebben nog geen 10 % van de zetels. Dit terwijl een belangrijk deel van de bevolking een andere politiek voorstaat! Mogelijke verklaringen hiervoor zijn de corruptie, het monsterverbond tussen de regeringsleiders en de 'marabouts' (ekonomisch en politiek machtige Islamitische religieuze leiders) en de stabiliserende invloed van de Franse bemoeienis in het land.

Werk en verblijf in Senegal

In de Sahel zone heeft men nogal eens te kampen met sprinkhanenplagen. Om de schade te beperken worden grootscheepse bestrijdingscampagnes opgezet. Terwijl de resultaten van deze campagnes nogal eens te wensen overlaten, wordt vaak gevreesd dat de gebruikte bestrijdingsmiddelen een nadelig effect op de natuurlijke omgeving hebben. LOCUSTOX, een project van de wereldvoedselorganisatie FAO, bestudeert de effecten van deze middelen op mens en dier. Met name wordt gekeken naar het effect op insecten, die geacht worden het meest gevoelig te zijn voor de moderne sprinkhaanbestrijdingsmiddelen. In het kader van een stage aan de Landbouw Universiteit te Wageningen heb ik een half jaar onderzoek gedaan in dit project naar *Bracon hebetor*. Dit sluipwespje is een belangrijke natuurlijke vijand van *Heliocheilus albipunctella*, die verantwoordelijk is voor de belangrijkste rupsenplaag in de Senegalese gierstvelden. Zou dit wespje door de middelen gedood worden, dan kan dat betekenen dat een *Heliocheilus* plaag de kop opsteekt en dat moet natuurlijk vermeden worden.

In de gemeente van Wageningen hebben we heel geregeld leden die voor een aantal maanden naar het buitenland gaan, i.v.m. een stage voor hun studie aan de Landbouw Universiteit. Het afgelopen jaar ging het om wel tien(!) gemeenteleden die voor stage geruime tijd "overzees" verbleven, m.n. in Afrika. Een van hen, Jan van der Stoep, heeft op mijn verzoek voor "Opbouw" een verslag geschreven van zijn bevindingen in het Westafrikaanse land Senegal.

Pieter van Kampen

Ik heb *Bracon hebetor* eerst in het laboratorium gekweekt. Vervolgens heb ik diverse proefjes ontwikkeld waarin de effecten van verschillende bestrijdingsmiddelen op dit beestje getest kunnen worden. Belangrijk is dat deze testen representatief zijn voor de veldsituatie. Het hele programma is erop gericht voor diverse soorten zulke proefjes te ontwikkelen, zodat op grond van de resultaten bestrijdingsmiddelen beoordeeld kunnen worden op hun te verwachten schadelijke bijeffecten.

Met het project hopen we te bevorderen dat de bevolking zich meer bewust wordt van de mogelijkheden, maar vooral de gevaren van bestrijdingsmiddelen. Ook hopen we een kader op te leiden dat dit soort onderzoek kan voortzetten. Kennis van de bij-effecten van bestrijdingsmiddelen op het milieu is, niet alleen voor Senegal maar voor heel Afrika, belangrijk om de uit de westerse landen gedepoteerde (of gedumpte!) middelen op hun mogelijkheden, maar ook gevaren te beoordelen.

Voor mijn werk verbleef ik vrijwel permanent in Nioro du Rip. Net buiten deze toch wel behoorlijke plaats (naar schatting 12.000 inwoners) bevond zich het laboratorium waar ik werkte. Nioro ligt ongeveer in het midden van het land langs een belangrijke autoroute naar Gambia. Verschillende bevolkingsgroepen zoals de Diola, de Wolof en de Serère wonen er samen. Men leeft voornamelijk van de landbouw, de winkeltjes of teert op de familie. Veel andere inkomstenbronnen zijn er niet.

Naast een Rooms-Katholieke gemeenschap bevindt zich in Nioro ook nog een kleine gemeente gesticht door de Noorse Evangelisch Lutherse Kerk. Een daarmee gelieerd, maar niet direct verbonden, ontwikkelingsproject richt zich op cultuurtechnisch knelpunten, gezondheidszorg en gehandicaptenopvang. Voor mij betekende hun aanwezigheid een wekelijkse ontmoeting met geestverwante broeders en zusters.

Kennismaking met de cultuur

Opvallend in het leven en de cultuur

van de mensen is de nadruk op familiebanden en saamhorigheid. Iets wat u overigens niet louter idyllisch moet opvatten. Als men zelf niet zoveel kinderen heeft, worden er wel wat neefjes en nichtjes opgedrongen om te onderhouden! Het huis moet altijd openstaan, ook voor familieleden die daar gebruik van lijken te maken. Opsparen van bijvoorbeeld voedsel heeft niet zoveel zin, want, als er gebrek is, wordt men geacht de behoeftige te voorzien.

Iets wat daarnaast opvalt is de gastvrijheid. Ook al kennen de mensen je amper, ze nodigen je snel uit voor de thee. Hoewel dat ongetwijfeld ook samen zal hebben gehangen met mijn bijzondere plaats als blanke in de samenleving, lijkt mij toch het feit dat gastvrijheid als een belangrijke waarde wordt gezien doorslaggevend. In het contact met de mensen raak je al snel onder de indruk van de grote rol die gezagsrelaties spelen. Zo geeft de man de vrouw bijvoorbeeld allerlei opdrachten. Tegenover mij, een westerse iemand die verondersteld wordt rijk te zijn en een hoge opleiding te genieten, stelde men zich op als de ondergeschikte: ik kreeg de beste plaatsjes, kreeg het eerste eten of drinken en, als we met een groep weg waren naar een feestje moest ik zelfs beslissen wanneer we weer naar huis toe gingen. Protest van mij daar tegen werd van de hand gewezen. Men kon zelfs heel fel worden, want wat ik zei druisde tegen alle regels in.

Ontmoeting met de Islam in Senegal

In Senegal zijn cultuur en Islam nauw met elkaar verbonden. De Islam vormde de Senegalese cultuur, maar niet minder drukte de oorspronkelijke cultuur haar stempel op de Islam. Een 'Volksislam' met allerlei Afrikaanse elementen is hiervan het gevolg. Heel opvallend is wel het gebruik van de 'gris-gris', verbrande koranteksten in een leren zakje om de nek of de middel gehangen, die als een soort "talisman" fungeren. Afhankelijk van de maker en de prijs, wordt aan de 'gris-gris' een bepaalde macht toegekent. Bij sommigen wordt zelfs onsterfelijkheid gegarandeerd! Zo schijnen de Fransen in de Tweede Wereldoorlog veel profijt gehad te hebben van de 'onsterfelijke' Senegalezen in hun voorste linies. Samen met andere onverklaarbare verschijnselen wordt aan de 'gris-gris' nog steeds geloof gehecht, ondanks het feit dat de westerse wetenschap meer en meer beslag gaat leggen op het denken van de mensen: "Het zijn gewoon verschijnselen waar wij Afrikanen een antenne voor hebben en jullie Europeanen niet."

Karakteristiek is het verschijnsel van de *marabouts*. Het oorspronkelijk uit Noord-Afrika overgewaaid verschijnsel kreeg in West-Afrika een eigen karakteristieke uitwerking. In Senegal hebben de *marabouts* enorme politieke en economische invloed. De

marabouts zijn verbonden met één van de islamitische broederschappen waarvan de 'Mourides' en de 'Tidjaniya's' de belangrijkste zijn. De laatste broederschap is overgewaaid uit Noord-Afrika, de eerste in de vorige eeuw gesticht door een Senegalees, die de nadruk legde op werknijverheid. De Mouride zijn in een halve eeuw uitgegroeid tot verreweg de meest invloedrijke broederschap in Senegal. Beide broederschappen kan men rekenen tot het Soefisme, de stroming in de Islam die, om maar sterk te generaliseren, wars van een officiële leer de nadruk legt op de persoonlijke, mystieke omgang met God.

Typisch Afrikaans is de vrije seksuele moraal. Wat kleding betreft mag bij vrouwen alles gezien worden behalve het deel van de navel tot de knie. De meeste mensen wekten niet de indruk dat ze het onaantvaardbaar vonden, als een man weer een nieuw vriendinnetje had opgescharreld om de avond of de nacht mee door te brengen. Verlamdend is soms het fatalisme van de mensen. Mooi natuurlijk dat ze in de Voorzienigheid geloven en dat ze tevreden zijn met de positie die God hun gegeven heeft in het leven, maar funest, als dit element zo eenzijdig benadrukt wordt dat het alle verantwoordelijkheid wegneemt en de eigen werkzaamheid tot lotsverbetering frustreert. Zo nam men bijvoorbeeld in het openbaar vervoer grote risico's. Als er wat gebeurt, ja, dan was het toch Gods wil geweest.

Naar mijn inzicht is er een samenhang tussen de tendens naar Soefisme binnen de Senegalese Islam en de grote openheid ten opzichte van het Christelijk geloof. Bovendien komt men in het contact al snel onder de indruk van de vele overeenkomsten die er tussen Christendom en Islam bestaan. Om met het laatste te beginnen, Islam en Christendom hebben met elkaar gemeen dat ze beiden geloven in een Schepper die hemel en aarde gemaakt heeft en zich aan de mensen heeft geopenbaard en dat beide een vrij identiek norm en rechtsbesef kennen. Op ideologisch en politiek vlak is dan eigenlijk al veel beklonken. Dit wordt misschien nog wel versterkt door het feit dat in de westerse uitwerking van het Christelijke geloof, dat overigens meer dan we ons vaak beseffen sterk beïnvloed is door Islamitische gedachtesystemen, altijd veel nadruk is gelegd op God de Schepper. Zo kan men bijvoorbeeld samen, ik zou haast willen zeggen broederlijk, spreken over de juiste beoefening van wetenschap, een juiste uitwerking van begrippen als "gerechtigheid" en "vrijheid" en heeft men samen eenzelfde achterdocht tegen de westerse technologische, steeds meer individualiserende, maatschappij. Wat het eerste betreft, de openheid en zeg maar gerust tolerantie naar mij als Christen toe was verrassend. Men was erg geïnteresseerd in wat ik als Pro-

testant geloofde, men bad voor mij en wilde allerlei gedachten met mij delen en was ook bereid van mij te leren. Daarin gaf men mij vaak meer dan ik hun had kunnen geven! En toch, als het gesprek op Jezus kwam en dan Jezus als de Christus, de Verlosser, dan stakte het gesprek of werd het op z'n minst meer "afstandelijk". Dat was blijkbaar het punt waar de wegen scheiden.

Christelijk perspectief

We kunnen ons afvragen wat wij als christen in zo'n samenleving doen en moeten doen. Heeft ons werk en verblijf een meerwaarde, juist omdat we Christen zijn? Hoe moet onze opstelling zijn in deze door de Islam bepaalde samenleving en hoe benaderen we de mensen met het Evangelie? Ogenscheinlijk had mijn taak in Senegal niets met het Christelijk geloof van doen. We kunnen ons zelfs afvragen wat voor nut het heeft om ontwikkelingswerk te verrichten in een niet-christelijke samenleving, als dat niet gepaard gaat met zending. Die vragen zijn reëel, wanneer we werken en geloven als twee gescheiden terreinen beschouwen. Hooguit zou ons werk dan een alibi kunnen zijn om in onze vrije tijd evangelisatiewerk te verrichten.

Wat mij altijd heeft geforceerd is dat het God altijd te doen is geweest om heel de schepping en heel de mens. Wanneer God zijn rijk zal vestigen op aarde, deelt heel de Schepping daarin. De verlossing die Christus bracht heeft heel de mens: blinden worden ziende, lammen wandelen. In mijn werk kon ik getuigenis afleggen dat het als kind van God ook mij te doen was om heel de schepping. In mijn werk en in mijn omgang met de mensen had ik de mogelijkheid te laten zien dat het mij ging om heel hun mens-zijn. Juist in die betrokkenheid kan men iets laten zien van de Vader, mag iets tot uiting komen van het beeldrager Gods zijn. Als Christen draagt men westerse wetenschap en technologie over met een zekere motivatie. Men draagt het over, want men denkt dat het vooruitgang kan brengen. Men draagt het over uit liefde, vanuit een rechtvaardig plichtsbef. Maar men is zich, als het goed is, bewust van de gevaren die wetenschap en technologie met zich mee kunnen brengen: atheïsme, technicisme, vooruitgangdenken, het geloof in de autonome mens en de beheersbaarheid van zijn omgeving als een mechanisch radarwerk. Samen met mijn Senegalese kollega's kon ik dit gevaar onderkennen en konden we naar wegen zoeken om wetenschap en technologie op een goede heilzame wijze te gebruiken. Naast de inspiratie die mijn Senegalese kollega's uit hun traditie putten, was het Reformatorisch wijsgerig gedachtegoed hierbij een welkome aanvulling! Hierboven benadrukte ik al hoeveel gemeenschappelijkheid ik ervoer met mijn Islamitische medemensen in Senegal. Ook stipte ik aan dat op het

wezenlijke punt, het punt van Jezus als de Christus, de wegen zich scheiden. Dat maakte het gesprek tot een uitdaging maar zeker niet tot een gemakkelijke 'job'.

Het is, mijns inziens, belangrijk in het gesprek het gemeenschappelijk fundament van Christendom en Islam bloot te leggen. "Allah" is het arabische woord voor "God". Mohammed claimt een profeet te zijn van dezelfde God als die van de Joden en de Christenen. Daarom is het onjuist en ontaktisch de God van de Bijbel en Allah tegen elkaar uit te spelen. Veeleer doen we er verstandig aan om bij het godsbeeld van de Islam aan te sluiten, net als Paulus aansluiting zocht bij het Griekse koncept van "de onbekende god". (Hand. 17)

In Rom. 1 lezen we dat God zich aan de mensen geopenbaard heeft. Gods eeuwige kracht en goddelijkheid worden sedert de schepping der wereld uit Gods werken met het verstand doorzien. Maar de mensen houden de waarheid in ongerechtigheid ten onder en vervangen de waarheid Gods door de leugen. Ook de Islam probeert in haar konsepten antwoord te geven op de waarheid van Gods openbaring die in de wereld op de mens afkomen.

Anders dan veel andere godsdiensten komt ze hierbij dicht uit bij de God van de Bijbel, niet in de minste plaats omdat ze veel elementen uit de joods-christelijke geloofstraditie in zich opgenomen heeft. Ik geloof dat Moslims zich terdege en oprecht bewust zijn van Gods almacht, grootheid en rechtvaardigheid. En toch, hoe schrijnend ook, hebben ze of willen ze geen weet hebben van de ultieme openbaring van God in Jezus Christus (Hebr. 1). Die openbaring van een persoonlijke liefdevolle Vader, die de wereld zo lief heeft gehad dat Hij zijn eniggeboren Zoon gezonden heeft om de wereld met zichzelf te verzoenen, wordt in de islamitische geloofstraditie niet onderkend en zelfs verduisterd.

Onze Islamitische naasten proberen in hun leven antwoord te geven op Gods openbaring in de wereld. In de manier waarop zij dat doet zit voor ons Christenen veel herkenbaars en daar mogen wij bij aansluiten. In de gezamenlijke ontmoeting kunnen wij getuigenis afleggen van het feit dat die almachtige, rechtvaardige God, met zijn 99 namen in de Islamitische traditie, zich ook nog van een andere kant heeft laten zien, namelijk als de liefdevolle Vader, Verlosser en Bevrijder.

Voor alle duidelijkheid, niemand is gebaat bij het integreren van Islamitische geloofsveronderstellingen in de Christelijke geloofstraditie. Dat is ook wezenlijk iets anders dan ik hierboven voorstel. Wat ik zoek is de aansluiting bij de gedachtenwereld van mijn Islamitische broeder. "De Moslims een moslim worden" zou Paulus wellicht gezegd hebben (1 Kor. 11).

Slot

Leven in Senegal betekent leven in een andere cultuur, betekent een ont-

moeting met een andere religie. Een samenleving die boeit en die we zeker niet per definitie als mindere kunnen beschouwen. Als het erop aankomt kunnen we nog veel van hun leren. Als Christen staan we niet neutraal in zo'n samenleving, we moeten kleur bekennen. In het bezig zijn met een stukje kultuuroppbouwwerk kan ons Christen-zijn een zekere meerwaarde betekenen. In ons werk kunnen we tevens iets tot uitdrukking brengen van de Vader die Zich bekommert om mens en wereld. In het gesprek met onze Islamitische naaste kunnen we gezamenlijk streven om tot erkenning der Waarheid te komen, de Waarheid die in Christus is. Hij zegt immers: 'Ik ben de Weg, de Waarheid en het Leven' (Joh. 14).

Boekbespreking

Waar zijn de zeventuizend?

J.H. VELEMA: „Waar zijn de 7 duizend?“ – Overwegingen bij I Kon. 19 : 18 – Uitgave van Buijten en Schipperheijn – Amsterdam – 115 pag – f 18,50.

Ter gelegenheid van zijn gouden ambtsjubileum heeft de bekende Ds. J.H. Velema, em. pred. te Nunspeet, dit boek geschreven. I Kon 19:18 met de oude vraag: Waar zijn de 7.000? heeft hem reeds lange tijd beziggehouden. Allerlei zaken komen in dit geschrift van onze chr. geref. kollega aan de orde.

Velema schrijft helder en weet de dingen goed op een rijtje te zetten. Hij geeft heel wat citaten en verwijst naar allerlei werken, die hij heeft bestudeerd. Wat dat betreft is het de moeite waard om dit boek te lezen. Wat het genoemde getal aangaat, zijn alle verklaarders het erover eens, dat het niet letterlijk bedoeld is. „Het is een rond getal en zelfs een heilig getal.“ (p. 21). „De 7.000 vormen overigens geen sektarisch groepje, het is geen élite-corps. Ze vormen samen de kerk van Christus van welke we belijden, dat ze algemeen of katholiek is.“ (p. 48).

De 7.000 werden niet alleen gevonden onder de gereformeerden. Het werk van God is veel breder. Het staat dus niet aan ons of aan wie ook uit te maken wie tot de 7.000 behoren. „De kerk zoals God die ziet, valt niet samen met de kerk zoals wij die zien.“ (p. 76). Ik vraag mij overigens wel af of het waar is dat, zoals Velema stelt, de vrijgemaakte broeder de naam 7.000 zal claimen voor al zijn medebroeders en

-zusters, de kinderen inclusief (p. 76). En is het juist te spreken van het Evangelie van de 7.000? (p. 34). De 7.000 worden betiteld als de katholieke kerk (p. 59). Maar waar is die kerk dan te vinden? Waar is haar adres? Want we moeten volgens de auteur toch allemaal die kerk zoeken! De 7.000 moeten zelfs, aldus Ds. Velema, omdat zij het lichaam van Christus vormen, elkaar aanvaarden en samen de dood van Christus verkondigen (p. 108). Maar door wie en hoe moet dat dan verwerkt worden? Wij verliezen ons zo in allerlei gedachten en visies omtrent een verborgen kerk terwijl de openbare kerk in nevels dreigt te verdwijnen. O zeker, dat is nergens de bedoeling van kollega Velema! Maar ik ben er bang voor dat dat het effect zal zijn van deze behandeling van dit boeiende thema. Zo kan ik er niet mee uit de voeten. Dat is jammer! Want ook ik verlang hartstochtelijk naar de zichtbare eenheid van de ware christgelovigen!

O. Mooiweer,
Enschede

Ontvangen

Stichting Elisabethbode, Elisabethbode

(vernieuwd).

Uitg. St. Elisabethbode, Postbus 2, 7260 AA Ruurlo
ab. prijs.: f 27,- per jaar

Dr. W.H. Velema, Geding om God.

Een reactie op de rede van dr. H.S. Versnel.

60 blz., f 9,50

ISBN 9072462122

Uitg. Willem de Zwijgerstichting, Apeldoorn

St. Ned. Geref. Jeugdwerk, Relaties,

Hulp bij Bijbelstudie 31

(Zeven schetsen over omgaan met jezelf en anderen)

43 blz., f 7,50

ISBN 9060648064

Uitg. St. Ned. Geref. Jeugdwerk, Amsterdam

Bestellen door overmaking van f 7,50 tnv. de stichting, postbank 3910300.

Drs. P.P. van Dorp-Stolk en W. Visser, Adoptie;

een christelijke handreiking bij beslissing, procedure en opvoeding.

96 blz., f 18,50

ISBN 9050302653

Uitg. J.J. Groen en Zoon, Leiden

G. Wijkhuizen-van Vuuren, Den Helder

Puzzelhoekje

Bij deze puzzel moet je de even nummers kleuren. Je vindt dan een christelijke feestdag.

1 3 9 7 5 3 1 9 5 3 7 1 9 5 3 7 9 3 1 5 9 7 3 1 5 9 7 5 3 1
3 6 7 9 3 8 1 8 2 4 8 7 2 5 1 9 6 1 8 0 2 6 3 8 1 5 9 7 5 3
1 2 5 7 1 4 7 6 9 3 1 5 6 6 3 2 8 7 4 3 9 7 5 2 5 7 1 3 9 5
3 2 8 6 4 8 3 2 8 6 7 1 6 5 8 3 4 5 8 6 2 9 1 8 9 7 3 1 7 5
3 4 7 9 1 4 5 2 7 5 9 1 2 9 1 3 6 7 6 5 3 1 9 8 9 7 5 3 9 1
9 8 3 5 9 2 5 2 8 6 4 5 2 5 9 1 6 9 4 8 6 2 3 6 2 4 8 7 3 9
1 3 5 7 9 9 7 5 3 1 3 5 7 9 9 7 5 3 1 1 5 7 3 9 9 5 3 1 3 5
5 4 7 9 3 2 5 3 9 6 3 5 7 9 1 4 5 9 1 6 4 2 0 5 8 0 6 4 2 3
9 2 5 9 1 4 7 5 4 9 6 5 7 1 6 9 4 3 9 4 7 9 8 5 3 1 8 9 7 7
7 9 6 3 4 7 9 3 6 2 8 7 5 3 8 0 8 1 3 4 6 8 0 5 3 9 4 7 9 3
3 9 4 3 4 5 7 8 7 3 1 4 5 0 5 3 9 0 7 6 3 4 9 7 5 1 6 3 9 7
5 3 7 4 3 5 9 6 7 3 5 6 9 8 7 3 1 8 5 8 7 5 8 5 3 1 2 9 7 1
1 3 5 7 9 9 7 5 3 1 3 5 1 9 7 5 9 3 5 7 1 3 5 9 7 5 3 1 5 7

De oplossing van vorige keer was:

kogel – loge	K	ryzen – yzer	N
troep – pret	O	leven – veel	N
engel – geel	N	moker – krom	E
ineen – neen	I	paard – raap	D
toren – roet	N	dalen – lade	A
graag – gaar	G	tegen – teen	G
imker – merk	I		

Ytje Veefkind-Eenkhoorn, Krommenie

Johan -2-

Koos heeft kerkeraadsvergadering. Dus ik ben de hele avond alleen. Ik zit in onze rommelkamer een speelgoed-beest te maken. Het is al laat, als de bel gaat. Het is Johan en ik zie dat er iets goed fout is met hem. „Mag ik even bij jullie zijn?” Hij staat al in de gang. Ik wil zeggen: „Koos is er niet”, maar houd het nog bijtijds in.

Hij zit in de voorkamer bij de kachel. Het hoofd in de handen. Ik zit tegenover hem en begrijp. „Het is niet goed gegaan, Johan?” Hij schudt z'n hoofd. Steeds weer schudt hij z'n hoofd. „Nee, nee, nee – en ik kan het niet begrijpen. Niemand begrijpt het. De dokter niet, de specialist niet. Alles was zo goed. Niets wees erop dat het weer mis zou gaan. Maar toch is het kindje tijdens de geboorte overleden.” „En Francien...?” „Ze is zo flink. Was ze maar niet zo flink. Dit is de derde keer, Ytje, de derde keer.”

Verlagen kijk ik hem aan. Ik kan geen woorden vinden.

Tot mijn verbijstering zie ik, dat die grote man daar tegenover me begint te huilen. Nee huilen is het goede woord niet. Dit is *wenen*. Een man weent – diep, ingehouden. Doodstil wacht ik tot hij wat rustiger wordt. Hij zegt niets, staart naar het vuur in de kachel.

Na een poosje, als ik al mijn moed verzameld heb, pak in zijn hand en zeg zachtjes: „Jezus Christus Johan!” Zijn ogen komen van heel ver. Alsof ik een vreemde ben – zo kijkt hij mij aan. En nog eens zeg ik – bevend – „Jezus Christus”. Dan breekt de herkenning door in zijn blik. Hij knikt. „Ja”, fluistert hij schor, „goed dat je me daaraan herinnert”.

We zitten nog een tijd stil tegenover elkaar. Hij zucht zo nu en dan diep. En ik, ik durf niets meer te zeggen. Ik hoop vurig dat Koos gauw thuiskomt. Eindelijk hoor ik de voordeur. Koos heeft Johans auto zien staan en één blik op onze gezichten zegt hem genoeg. Zwijgend staan ze tegenover elkaar. Ik vlucht naar de keuken. Soep. Vanmiddag gekookt. Als ik die heb opgewarmd en er de kamer mee binnenkom, is de ban gebroken. We eten zwijgend en dan begint Johan te praten. Maar hij is rustiger nu en evenwichtiger. Heel laat die avond gaat hij bij ons weg. We bespeuren weer iets van zijn oude veerkracht. *Jezus Christus*, een andere naam is er niet in zijn leven.

Een andere naam is er niet in zijn sterven. Anderhalf jaar later het auto ongeluk. Wij brengen hem naar zijn laatste rustplaats. De naam van de Here Jezus is een machtige schuilplaats. Johan – voor altijd geborgen in Hem.

Kalender

van Ned. Geref. bijeenkomsten van meer dan plaatselijk belang.
Opgave: tel. 05130-20476.

6 mei	Vrouwenkontaktdag te Kampen
13 mei	Predikantenkonferentie te Apeldoorn
15 mei	Jaarvergadering Steun Oost Soemba in de Eenhoorn te Amersfoort; 13.30 uur
15 mei	Uiterste datum voor inzending van stukken bestemd voor de Landelijke Vergadering 1994 bij de Voorbereidingscommissie te Apeldoorn (J.M. Wentink, Kam. Onnesstr. 5, 7316 LM Apeldoorn)
18 mei	Voorjaarvergadering S.E.V.; 19.30 uur te Utrecht
20 mei	N.G.J. Jeugddag te Harderwijk
8-10 okt.	N.G.J. Bijbelstudieweekend
6 nov.	Landelijke ouderlingenconferentie
19-21 nov.	N.G.J. Bijbelstudieweekend

1994

12 mrt.	Landelijke Vergadering Apeldoorn
---------	----------------------------------

Dokters maken niet altijd beter

Het slecht-nieuws-gesprek

Een dokter moet aan een patiënt vertellen dat hij of zij niet meer beter wordt.

Dat is een moeilijke opgave. En niet alle dokters zijn even bekwaam om het op een tactische en zorgvuldige wijze te doen. Helaas. Daar hebben ze in hun lange opleiding maar weinig oefening in gehad en het hangt van de mensenkennis en de wijsheid van de individuele dokter af of hij of zij het er goed van af brengt. In ieder geval vindt iedere dokter het moeilijk. Niet alleen voor de patiënt, maar ook voor zichzelf. Het geeft bij hem (of haar) een gevoel van 'falen'. Ik had de patiënt beter willen maken, echter, ook ik sta machteloos. En door dat eigen gevoel van 'gefaald te hebben' kan een dokter soms kortaf, 'gevoelloos' overkomen bij de patiënt. En hij of zij komt er dan ook niet of weinig aan toe, zich in te leven in de situatie van de patiënt, die dit nare bericht tot zich door moet laten dringen.

Het hangt ook af van de vertrouwensband, die is ontstaan tussen de patiënt en de arts. Als er maar iets is misgelopen, of als iets ook anders had gekund, dan zal de patiënt, of in ieder geval de naaststaande gaan klagen: het is zijn schuld, had hij maar... En de dokter, die zich ook al onzeker voelt, kan daardoor geïrriteerd raken: hij had echt zijn best gedaan, hij wilde toch ook dat de patiënt beter werd? Zo kan de band tussen de patiënt en de arts verslechteren. Soms heeft de patiënt gelijk. De arts is slordig geweest, hij was nalatig geweest, hij had iets echt anders kunnen aanpakken. En dan is het belangrijk dat de arts dat erkent.

Maar dat is voor een specialist vaak een moeilijke zaak. Eigen fouten erkennen. Het kan gelukkig ook anders, als de vertrouwensband hecht is, zal de patiënt ook meer kunnen verdragen van de arts, zelfs als hij een foutje heeft gemaakt, of de diagnose eerst verkeerd had gesteld. Mevrouw K. heeft een wijze dokter. Hij vraagt een gesprek aan waarbij zowel zij, haar man alsook de twee kinderen aanwezig zijn. Hij legt zorgvuldig uit dat er geen genezing meer mogelijk is. Het enige wat hij nog kan doen is de pijn verzachten, en misschien de groei van de kankercellen tegengaan. Maar zo'n

behandeling geeft ook weer veel bijwerkingen.

Mevrouw K. besluit, samen met haar familie, om niet meer „van alles te proberen” om het leven te rekken. Het is een moeilijke beslissing. En dokter Y. respecteert het. Mevrouw K. gaat na een paar weken naar huis. Met gezinszorg en wijkzorg.

Echter na twee maanden moet ze weer opgenomen worden. Ze heeft een longontsteking gekregen en is heel erg benauwd. Als ik in deze fase met haar in gesprek kom, vertelt ze me dat ze heel erg is vereenzaamd thuis.

Eenzaamheid

Het gebeurt regelmatig dat mensen die ongeneeslijk ziek zijn, vereenzamen. In de eerste periode van het ziek-zijn komen allerlei mensen nog wel langs 'om moed in te spreken'. Echter de situatie verslechtert alleen maar. En de opwekkende verhalen zijn niet meer op hun plaats. Mensen durven vaak niet meer te komen, en soms is de zieke ook te moe van al dat bezoek. Van 'steeds weer hetzelfde verhaal te moeten vertellen'.

Wat een zieke, en ook de mensen die rond het ziekbed staan, werkelijk nodig hebben is een luisterend oor. Niet iemand die 'alles precies wil weten'. Een luisterend oor naar de kleine gebeurtenissen van iedere dag, de kleine vreugden, het diepe verdriet. Ook hebben veel mensen in deze situatie er behoefte aan te spreken over hun beleving van het geloof. Dit is veranderd, verdiept meestal.

Als er dan al iemand van de kerk langskomt, dan zal hij of zij in ieder geval daar de voelhorens voor uit moeten hebben staan. Niet zelf preken en troosten met bijbelteksten, maar vragen naar de beleving van het geloof. Of er misschien iets over valt te vertellen, of er misschien iets samen beleefd kan worden in het lezen van een psalm misschien, die voor de zieke veel betekent. Of voor de partner. Mevrouw K. had ervaren, dat mensen niet meer durfden komen. Ze was erg teleurgesteld over al die 'goede bekenden', die nu weer kaartjes stuurden, nu ze weer in het ziekenhuis lag, — wel aardig hoor, maar waarom willen ze niet meer met me praten? —; ze zag ze niet meer.

Trouw

Het is heel erg belangrijk om bezoeken vol te houden bij iemand, die ongeneeslijk ziek is. Het is maar al te waar dat de mensen wegblijven. En als ze wel komen, bestaat het gevaar dat er slechts oppervlakkig gesproken wordt. En dáár is de zieke meestal te moe voor. Als je blijft komen, zul je zorgvuldig met de tijd om moeten gaan. Tijd, waarin iets wezenlijks kan gaan gebeuren tussen jou, de patiënt en de mensen rond het bed. Immers, juist in deze levensfase komen mensen tot bezinning over het leven, tot verdieping van levensbeschouwing, tot wezenlijke vragen over het geloof.

Waar in ook twijfel en onzekerheid een rol kunnen spelen. Of een inspirerend sterk geloofsvertrouwen.

Dit is een gedeelte van een artikel, dat onder bovengenoemde titel geschreven werd door Nelleke Boonstra en gepubliceerd werd in de 'Friese Kerkbode'. Via het 'Gereformeerd Kerkblad voor Drenthe en Overijssel' namen wij er kennis van. Een zieke voelt zich vaak eenzaam. De medemens weet vaak niet welke houding hij moet aannemen aan het ziekbed wanneer hij een patiënt(e) bezoekt. Hij komt van buiten af uit het volle leven binnen-waaien en wordt gekonfronteerd met iemand, die bivakkeert in een beperkte ruimte en gekoncentreerd is op zijn lichamelijke moeite. Dat schat je niet in als je het zelf niet hebt ondervonden. Maar het lijden van de zieke wordt vergroot wanneer men als bezoeker helemaal verstek laat gaan. Een stukje meeleven kan zo verkwikend zijn en je hebt er in de neergang van je menselijk bestaan zo'n intense behoefte aan. Maar als de mensen het laten afweten word je als kind van God teruggeworpen op je geloof in de Heiland. Een hoogleraar in de theologie, die ettelijke teleurstellingen had moeten inkasseren en zich aan het einde van zijn leven door zijn vrienden van vroeger verlaten voelde, vond troost in de Schriftuurlijke belijdenis: CHRISTUS UNICA SPES — CHRISTUS, DE ENIGE HOOP! God geve ons een antenne voor de mens in nood!!

O. Mooiweer
Enschede

Beroepbaarstelling drs. J. Dekker

De regionale vergadering te Harderwijk heeft op 3 dezer drs. J. Dekker te Nunspeet beroepbaar gesteld. Zijn adres is: Prins Mauritsf 69 te Nunspeet. Tel.: 03412-61671.

Ned. Geref. Kerk van Breukelen

Drs. J.M. Mudde, die het beroep naar Enschede-Zuid heeft aanvaard, neemt afscheid van de Gemeente in een dienst des Woords, die begint om 15.00 uur in een ander kerkgebouw dan gebruikelijk, nl. dat van de Geref. Kerk, Straatweg 37 te Breukelen.

Uw aanwezigheid, of die van een afvaardiging namens u, wordt door drs. Mudde en de kerkeraad zeer op prijs

gesteld. Verzocht wordt uiterlijk 14.45 uur aanwezig te zijn in de consistorie aan de achterzijde van het kerkgebouw.

Mocht u de scheidende predikant na de kerkdienst willen toespreken, maakt u dit dan aan de kerkeraad vooraf kenbaar. Na de dienst is er gelegenheid van de fam. Mudde persoonlijk afscheid te nemen.

De kerkdienst vindt plaats op zondag 16 mei 1993.

Ned. Geref. Kerk van Amsterdam Centrum/Oost

Ga je studeren en/of werken in Amsterdam?

De Commissie Huisvesting van de Ned. Geref. Kerk van Amsterdam Centrum/Oost wil graag in contact komen met jongeren, die het voornemen hebben in de komende maanden zich in Amsterdam te gaan vestigen om daar te gaan studeren en/of werken.

De Commissie tracht door het huren van één of meer woningen in Amsterdam Zuidoost (Bijlmermeer) een eerste opvang te realiseren.

Mocht u belangstelling hebben, vraag dan een inschrijfformulier aan bij de heer J. Touwen, Hakfort 331, 1102 LA Amsterdam.

Nederlandse vakantiekkerkdiensten in Meiringen en Interlaken

Predikanten gezocht!

In veel vakantieoord, waar nogal wat Nederlanders hun vakantie doorbrengen, worden ten gerieve van hen, die de vreemde taal niet verstaan, kerkdiensten gehouden in de Nederlandse taal.

In de zomermaanden werden dergelijke diensten gehouden in Meiringen, aanvankelijk door ds. K. den Hartog. Deze is intussen vertrokken naar de gemeente Ringenberg, maar de Nederlandstalige diensten worden voortgezet.

Voor dit jaar worden nog predikanten gezocht voor augustus 's morgens om 11.00 uur in de mooie Reformatorisch Evangelische Kirche in Meiringen en 's avonds in de Schlosskirche in Interlaken. Welke predikant zou daar willen voorgaan? Wie zijn vakantie doorbrengt rond de Thunersee of de Brienzsee zit in de buurt van Meiringen of Interlaken. In Interlaken gaat het om diensten, die aanvangen om 18.00 uur.

Graag contact opnemen met de heer Oskam, Laarweg 5, 6721 DA te Bennekom. Tel.: 08389-14356.

Ook zoekt de heer Oskam predikanten voor het jaar 1994.

Ned. Geref. Predikantenconferentie 1993

Op 13 mei 1993 wordt de jaarlijkse conferentie gehouden van Ned. Ger.

predikanten en hun echtgenotes, predikantsweduwen en beroepbare kandidaten. Belangstellende collega's uit andere kerken zijn van harte welkom!

Plaats: Samuëlkerk, Talingweg 41 (hoek Talingweg-Adelaarslaan) Apeldoorn

Thema: Hoe dragelijk is het ambt? (over werkdruk en spanning in de pastorie en hoe daarin staande te blijven) Medewerking wordt verleend door drs. H. van Riessen en Mevr. H. de Rijk van de STAGG

Aanvang: 10.15 uur. De kerk is open vanaf 9.30 uur.

Sluiting: 16.00 uur

Kosten: f 12,50 p.p. (inkl. soep en melk bij de lunch; brood zelf meenemen s.v.p.), te voldoen bij aankomst.

Informatie: H. Horsman 078-143914, S. Schaeffer-Moesker 055-416737, P. Kurpershoek 05920-53146/18937.

Ned. Geref. Kerk van Den Helder

Het scribaat wordt thans uitgeoefend door: mevr. A. Kieft-Reijnhoudt, Zwaluwstraat 23, 1761 WC Anna Paulowna. Tel.: 02233-2271.

Penningmeester is de heer: J. van Drimmelen, J.A. Prinsstraat 15, 1785 BB Den Helder. Tel.: 02230-37336.

protestants-christelijke kerken. De kring van redactie en medewerkers wordt gevormd door leden van de Hervormde, Gereformeerde, Christelijke Gereformeerde, Nederlands-Gereformeerde en vrijgemaakte Gereformeerde kerken.

De redactie verwacht dat het blad in de vernieuwde en eigentijdse uitvoering nog meer mensen aan zal spreken en hoopt hiermee evangelisatiecommissies en kerkleden die bij de verbreiding van het evangelie gebruik maken van leatuurverspreiding, een extra handreiking en stimulans te bieden. Voor informatie en proefnummers: Stichting Elisabethbode, Postbus 2, 7260 AA Ruurlo. Telefoon: 05735-2233.

Themanummer over ISLAM van EZA-magazine IN-Formatie

Het april-nummer 1993 van IN-Formatie, het tweemaandelijks magazine van de Evangelische Zendings Alliantie (EZA), is een themanummer over de islam.

De EZA heeft de visie op deze religie van verschillende zendingsleiders en andere deskundigen naast elkaar gezet. Onder meer van Herman Boonstra, Vivienne Stacey, Don McCurry, Pat Cate, Don Newman, Wim en Fanny Molenkamp.

„Net als het christendom heeft de islam veel gezichten. We geven in dit nummer enkele visies door. Sommige schrijvers zijn fel van toon, anderen zijn milder.

De deskundigen onder u zullen ongetwijfeld diverse aspecten missen. Die komen mogelijk later nog wel aan bod, want de islam houdt ons in toenemende mate bezig,” zegt EZA-secretaris Hans Keijzer in een voorwoord.

De artikelen in dit themanummer zijn afgewisseld met korte getuigenissen van zendelingen, die werkzaam zijn in islamitische landen.

Voor verdere studie is een literatuurlijst afgedrukt.

Dat de islam evangelische organisaties boeit, blijkt ook uit de seminars over islam, die in het nummer zijn aangekondigd. Ze worden later in 1993 verzorgd door de Broederschap van Pinkstergemeenten en de Stichtingen *Open Doors*, *Evangelie en Moslims* en *Interserve Nederland*.

Het islam-nummer van IN-Formatie kost f 3,- incl. porto en kan worden besteld bij: de Evangelische Zendings Alliantie Eendrachtstraat 29a 3748 KA TERSCHUUR tel. 03426-2198

Eurocongres

Op 8 mei a.s. organiseren de wetenschappelijke instituten van SGP, GPV en RPF in samenwerking met deze fracties in het Europese parlement een congres onder de titel: 'Den Haag

Evangelisatieblad Elisabethbode vernieuwd

Het evangelisatieweekblad de Elisabethbode, een reeds meer dan 60 jaar bestaande uitgave van de gelijknamige Stichting, komt met ingang van 14 mei a.s. uit in een vernieuwde uitvoering.

Het blad wordt voorzien van een kleur en krijgt een algehele facelift. De redactionele formule – het blad staat bekend om zijn pastorale inslag zowel als om zijn foto's, – blijft ongewijzigd, evenals de prijs: f 27,00 voor een jaarabonnement per post. Kerken en evangelisatiecommissies die het blad zelf verspreiden, ontvangen bij afname van aantallen aanzienlijke korting. Het blad, dat wekelijks in een oplage van ca. 200.000 exemplaren verschijnt, wordt verspreid door evangelisatiecommissies van verschillende

vandaag, morgen Brussel?' Plaats:
Jaarbeurs congrescentrum te Utrecht.
De toegang is gratis. Opgave voor
deelname bij:
Partijbureau RPF, Postbus 302, 8070
AH Nunspeet. Tel.: 03412-56744.

Buitenlandse kerkdiensten

Van 20 juni tot 22 augustus worden
elke zondag diensten gehouden in:
Ascona om 9.00 uur in de Evangeli-
sche Ref. Kirche aan de via Locarno
nr. 80.

Locarno om 19.30 uur in de Evangeli-
sche Stadtmission aan de via S. Frans-
cini, hoek via G. Cattori.

Psalm 42.

De Raad van de Nederlands Gereformeerde Kerk Enschede-Zuid
geeft U kennis van het overlijden op 6 april 1993 van broeder

HENDRIK HERMANUS VOGEL

op de leeftijd van 84 jaar.

De kerkeraad gedenkt met dankbaarheid wat deze broeder als
ambtsdrager vanaf het allereerste begin van het ontstaan van de
Ned.Geref.Kerk te Enschede-Zuid en vele jaren daarna voor de ge-
meente gedaan heeft.

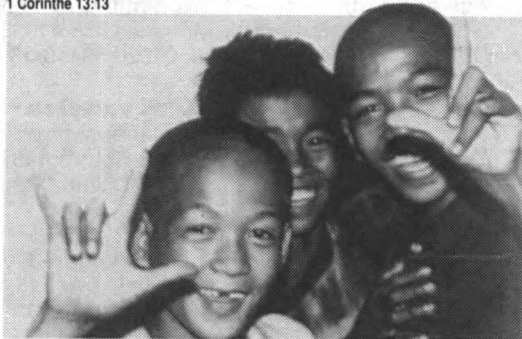
De Here trooste zijn kinderen en kleinkinderen.

De begrafenis heeft inmiddels op Goede Vrijdag 9 april plaats ge-
vonden.

Namens de kerkeraad,
C. Bakker, praeses
G.J. Tiemens, scriba

GELOOF, HOOP & LIEFDE

1 Corinth 13:13

ECHT WEL!

'Geloof, hoop & liefde,; alleen deze drie geven echt perspectief aan
mensen en volken in nood. Daarom geeft evangelisch hulp-
en ontwikkelingsfonds Stichting TEAR Fund Nederland hulp via
plaatselijke kerken en christelijke organisaties in
ontwikkelingslanden.

Door dit wereldwijde netwerk van contacten kan TEAR Fund effectief
hulp bieden o.a. door: noodhulp, projecten, uitzending van
ontwikkelingswerkers en steun aan gezins- en
samenlevingsprogramma's.

TEAR FUND
evangelisch hulp- en ontwikkelingsfonds

GIRO 41 400

Postbus 104, 3970 AC DRIEBERGEN, Tel. 03438 - 14844

VERSCHENEN

Informatieboekje 1993

voor de
Nederlands Gereformeerde Kerken

onder redactie van:
drs. H. Algra

224 pagina's, prijs: f 15,60

Verkrijgbaar bij de boekhandel.
Een uitgave van:

Buijten & Schipperheijn
Valkenburgerstraat 106,
1011 NA Amsterdam,
tel. 020-6236612

ngj

STICHTING
NEDERLANDS
GEREFORMEERD
JEUGDWERK

NGJ-JEUGDDAG 1993

Op hemelvaartsdag is er de landelijke bijeenkomst van Nederlands Gereformeerde jon-
geren. Onder de titel '**Vluchten kan niet meer**' wordt de vraag '**Waar is jouw God?**' centraal
gesteld. Ds. G. de Lange uit Rotterdam zal er met ons over spreken. Het is handig om je
met de bijbelstudie over psalm 42 voor te bereiden.

Daarnaast zal de cabaret-groep Stoff de première van hun nieuwe programma op de
jeugddag geven! In de lange pauze zijn er diverse workshops (o.a. over het werk van de
cabaret-groep, over gebed, over het thema en over de film 'The Wave'). Ook wordt de actie
voor Bonaire afgesloten en de nieuwe actie gestart.

De gegevens: Hemelvaartsdag 20 mei, aanvang 10:00 uur
Christelijk College Nassau Veluwe
Stationslaan 26 (enkele minuten van het station)
Harderwijk

Tot ziens op de jeugddag!

